

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Indië-veteranen zitten met vragen over hun ervaringen overzee en hun opvang bij thuiskomst. In deze aflevering aandacht voor de militaire aftocht uit Indonesië (bijdragen op blz. 387 en 412)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: drs. F. J. J. Princen
Peuleyen 164, 2742 EP Waddinxveen

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel
brigade-generaal der infanterie b.d.

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 3 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren
luitenant-kolonel Kon. luchtmacht

J. M. J. Bosch
luitenant-kolonel der cavalerie

ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de technische staf

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst

BUREAU REDACTIE/PRODUCTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADruk VERBODEN

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	386
<i>Editoriaal:</i>	387
Zorg voor veteranen: van verwijt tot beleid	
T. Doornweerd: Teambuilding. Een praktijkgerichte bijdrage aan militair leiding geven	389
G. B. Crist: A U.S. military strategy for a changing world	397
drs. W. Klinkert: Dienstplicht. Militaire opvattingen over het maatschappelijk nut, 1870-1914	405
drs. J. Hoffenaar: De militaire aftocht uit Indonesië 1949-1951	412
jhr. J. H. de Jonge: Lichte infanterie	420
<i>Boeken</i>	427
<i>Vakpers:</i>	432
Verblindende lasers: het smerigste wapen?	

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77010 (23.1/80). Adviescommissie III bij de Koninklijke landmacht (herdruk, juni 1988).

LaO 77009 (23.1/79). Adviescommissie-II bij de Koninklijke landmacht (2e herdruk, juni 1988).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de Koninklijke luchtmacht (herdruk, juli 1988).

LaO 88008 (55.17/98). Regeling internationale verhuizingen van/naar Nederland naar/van de Verenigde Staten van Amerika of Canada en verhuizingen binnen de Verenigde Staten van Amerika.

LaO 71525 (81/33) / LuO 71031 (81/37). Regeling militaire rijbewijzen (herdruk, december 1988).

LaO 62035 (55.17/52) / LuO 62540 (55.17/50). Plaatsingskostenbesluit 1962 (herdruk, januari 1989).

LaO 73005 (55.17/84) / LuO 73504 (55.17/81). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling militairen land- en luchtmacht 1972 (herdruk, januari 1989).

KL/KLu-mededelingen/ orders cf VS 2-1100

KL-med. 78/562. Cursus Stafdienst/Staforientatie aan de Hogere Krijgsschool (891002).

KL-med. 78/397q. Cursus Voortgezette militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool (891106).

KL-med. 53.84. Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier

(891101).

KL-med. 78/385K. Cursus Hogere Militaire Vorming aan de Hogere Krijgsschool (891211).

KL-order 09/8. Voorziening kaarten en overige geografische informatie (891211).

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-40/1. Lijnverbindingen.
VS 11-40/2. Afbeeldingenboek, behorende bij VS 11-40/1. Lijnverbindingen. Deze voorschriften vervangen VS 11-40, 2e dr. Signaalkabelverbindingen. De nieuwe uitgave was noodzakelijk i.v.m. onder andere de invoering van nieuw lijnmaterieel.

VS 11-5. Verbindingsbeveiliging, 4e dr. De huidige eisen op het gebied van verbindingsbeveiliging, alsmede de invoering van het verbindingsstelsel Zodiac hebben geleid tot de uitgifte van deze nieuwe druk.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op **maandag 10 september a.s.** te 19.30 uur (zaal open: 19.00 uur) houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in het Defensievoorlichtingscentrum, Korte Houtstraat 21, Den Haag, waar Simon Lunn, deputy secretary general van de Noord-Atlantische Assemblée, een inleiding zal houden over

Political-strategic implications of a CFE-agreement

Na afloop is er, als gebruikelijk, gelegenheid voor discussie.

Zorg voor veteranen: van verwijt tot beleid

Onlangs was HKH Prinses Margriet eregast op de conventie van de Royal Canadian Legion, een belangenvereniging van oorlogsveteranen die 600.000 leden telt. In Nederland heersen ten opzichte van deze bevrijders uit de Tweede Wereldoorlog nog diepe gevoelens van respect en dankbaarheid.

Ook in Canada worden zij niet miskend, mede dankzij de Minister of Veterans Affairs die aan het hoofd staat van het gelijknamige departement. Materieel worden zij goed verzorgd. Toch missen zij iets, namelijk echte erkenning. Het Canadese thuisfront heeft immers zelf nooit van nabij een oorlog meegemaakt, zodat het ook nooit geheel kon openstaan voor de verhalen over de, vaak schokkende, belevenissen van zijn veteranen. Volgens berichten heeft dat bij een groot aantal van hen tot psychische moeilijkheden geleid. Dat zou een belangrijke reden zijn dat velen weer naar Europa terugkeren. Men ziet ze nogal eens op herdenkingsbijeenkomsten, waar zij herkenbaar zijn aan een zwarte baret, en aan een blazer waarop het embleem van het regiment en een rij van decoraties prijken. In een omgeving waarin zij worden geëerd verwerken zij hun oorlogservaringen.

Hoe is het gesteld met de veteranen in Nederland?

Deze categorie wordt omschreven als „alle gewezen militairen met de Nederlandse nationaliteit die het Koninkrijk hebben gediend in oorlogsomstandigheden of daarmee overeenkomende situaties, inclusief internationale vredesmissies binnen en buiten het verband van de Verenigde Naties”. Aldus de recente beleidsnota van de minister van defensie „Zorg voor veteranen in samenhang”, met de hoofdlijnen van het veteranenbeleid [1].

De maatregelen die in de nota worden aangekondigd getuigen van het gevoel van verantwoordelijkheid van de overheid tegenover haar oud-strijders, maar dat blijkt komt laat, voor velen te laat . . .

Onder de veteranen zijn o.m. oud-strijders te onderscheiden uit de meidagen 1940, uit inzet in Korea, Nieuw-Guinea en Libanon.

In de publiciteit gaat echter de meeste aandacht uit naar hen die in de jaren 1945-'50 in het voormalige Nederlands-Indië hebben gediend. Voor hen zijn sindsdien veertig jaren verstreken. In die periode zijn de Nederlandse overheid en het Nederlandse volk in een aantal opzichten tekort geschoten in de aandacht die zij de oud-militairen verschuldigd waren. Dezen zijn nu langzamerhand allen in de VUT of met pensioen. In deze levensfase kijken mensen vaak terug op de voorbije jaren. De aandacht wordt niet meer gedomineerd door de beroepsuitoefening, er is tijd om na te denken, maar vooral is er veelal de behoefte om tot een waardering te komen over de zin en de waarde van de voorbije, zogenaamd actieve periode. Dat stimuleert tot reizen naar de plaats van vroegere handeling, het bijwonen van reünies en het schrijven van memoires.

De laatste jaren hebben een gestadige groei getoond van biografische publikaties in boek- en artikelvorm. De toon is vaak bitter: „voor zes tientjes liepen we als schietschijf door het oerwoud”, „die oorlog was helemaal zinloos, hartstikke fout”, en: „er zijn geen oorlogsmisdadigers in de zaal”!

Er is over deze problematiek zoveel geschreven dat samenvatten niet zozeer ondoenlijk maar wel overbodig lijkt. Verwezen wordt naar de bijdrage in dit nummer van J. Hoffenaar, over de militaire aftocht uit Indonesië. Uitvoerig wordt de problematiek ook belicht in het onlangs verschenen boek „De politionele acties; afwikkeling en verwerking”, waarin de teksten van een recent congres zijn opgenomen [2] (zie de recensie in dit nummer). De historisch-sociologische analyses uit die publikatie vinden een noodzakelijke tegenhanger in de bio-

grafische trilogie „Met het vergeten leger in Indië” [3], waarvan in dit nummer ook een bespreking is opgenomen; het eerste deel daarvan heet, met koel sarcasme, „De heren worden bedankt”, wat ondertussen bij betrokkenen en overige geïnteresseerden een gevlugeld woord is geworden.

De historische analyses maken duidelijk dat niet alle verwijten over tekortschietende zorg voor de uit Indië terugkerende veteranen terecht zijn. In materieel opzicht waren maatregelen ontwikkeld op het gebied van uitkeringen, voorschotten, studietoelagen, arbeidsbemiddeling en scholing die, zeker voor die tijd, van goede zorg getuigden.

De grootste bron van de huidige veteranenproblematiek is echter van psychische aard. Ook deze veteranen vonden bij hun thuisfront geen echt klankbord voor de vele ervaringen die hun emoties sterk hadden getroffen, en zij misten de kameraden die hen tot steun waren geweest. Het leven ging door en gewoon aanpakken was geboden.

Wij weten nu dat traumatische ervaringen uit een jarenlange guerrilla levenslange schade kunnen toebrengen. Dat geldt te meer voor wie als verliezer is teruggekeerd.

Terwijl Nederland zijn echec zo snel mogelijk wilde vergeten, waren vele veteranen daartoe niet in staat. Zeker was dat niet meer mogelijk toen schuldbelijdenissen en vaderlandse geschiedschrijving gewag gingen maken van oorlogsmisdaden die door Nederlandse militairen zouden zijn bedreven. Daarmee gepaard gaande uitingen als „moorde-naars” en „koloniale slachting” hebben de oud-Indiëgangers en ex-KNIL-militairen diep gegriefd.

Minister van defensie W. F. van Eekelen moet worden geprezen omdat hij in 1986 voor deze miskende categorie het getij heeft doen keren. In een toespraak voor reünisten van „1 Divisie 7 December” zei hij onder meer:

Ik besef hoezeer velen van u zich door de politiek in de steek gelaten hebben gevoeld en onder gebrek aan belangstelling en waardering voor hun taakvervulling hebben geleden.

In 1987 benoemde deze bewindsman drs. D. F. van der Mei tot Vertrouwensman oud-militairen Indiëgangers, die de resultaten van zijn onderzoek rapporteerde in zijn eindadvies „Dienstvervulling onder buitengewone en zeer moeilijke omstandigheden” [4]. Diens aanbevelingen zijn uitgewerkt door o.m. de afdeling die verantwoordelijk is voor Postactief Militair Beleid, die inmiddels in het ministerie van defensie vorm heeft gekregen en zij zijn, zoals reeds gesteld, thans vertaald in hoofdlijnen voor het veteranenbeleid.

De doelstellingen daarvan zijn gericht op het tonen van respect en waardering en op het zo goed mogelijk aanpakken van specifieke immateriële gevolgen van de oorlogsverrichtingen. In het oog springende maatregelen zijn o.m. de aanstelling van een Inspecteur der veteranen, het verlenen van reüniefaciliteiten op kazernes, bijdragen aan monumenten, compensatie van achterstallige soldij en het in het leven roepen van de Stichting Dienstverlening Veteranen. Deze Stichting krijgt een brede taak op het gebied van informatie, ondersteuning en opvang, begeleiding en advisering. Over de uitvoering van deze maatregelen vindt periodiek overleg plaats met de Stichting Veteranen Platform, een bundeling van tien veteranenorganisaties.

In Nederland krijgt nu geleidelijk een samenhangend veteranenbeleid vorm en inhoud. Nederland is in de wereld terecht beschouwd als een koploper op het gebied van de sociale zorg voor specifieke aandachtsgroepen. De veteranen zijn als zodanig niet eerder onderkend en erkend. De militaire veteranen werden ook in maatschappelijk oogpunt veteranen alvorens dat alsnog gebeurde.

Komt het er nu toch van? De heren worden alsnog bedankt.

Literatuur

1. *Zorg voor veteranen in samenhang; hoofdlijnen van het veteranenbeleid.* Min. v. defensie, Den Haag (1990).
2. G. Teitler en J. Hoffenaar — *De politionele acties; afwikkeling en verwerking.* De Bataafsche Leeuw, Amsterdam (1990).
3. A. P. de Graaff — *De heren worden bedankt -*

De weg terug - Brieven uit het veld. Van Wijnen, Franeker (1990).

4. D. F. van der Mei — *Dienstvervulling onder buitengewone en zeer moeilijke omstandigheden* (Eindadvies Vertrouwensman oud-militairen Indiëgangers). Min. van defensie, Den Haag (1989).

T. Doornweerd*

luitenant-kolonel der artillerie

Teambuilding

Een praktijkgerichte bijdrage aan militair leiding geven

Aan het einde van de jaren '70 is door de Stuurgroep maatschappelijke invloeden in de krijgsmacht (Stumik) een eerste aanzet gegeven tot het huidige denken over militair leiding geven. Tot dat moment was het militaire leiding geven steeds gericht geweest op de persoon van de leider en werd het leiderschap benaderd op grond van kwaliteiten of vanuit de situatie.

Het militaire leiding geven

Benadering op grond van kwaliteiten

Volgens deze benadering beschikken sommige mensen over een aangeboren overheersende invloed op hun omgeving, die hen onmiskenbaar voor het leiderschap aanwijst. Zij zijn als het ware geboren om leiding te geven. In het verleden zijn vele onderzoeken verricht, om na te gaan welke kwaliteiten deze „natuurlijke leiders” bezitten. Zo heeft het zakentijdschrift „Fortune” aan 75 topmanagers een vragenlijst voorgelegd met een opsomming van vijftien kwaliteiten, zoals initiatief, integriteit, stuwkracht, besluitvaardigheid, betrouwbaarheid, enz. Bijna een derde van de managers zei al die kwaliteiten als onmisbaar te beschouwen. Er bestond echter geen overeenstemming over de betekenis van verschillende persoonlijkheidskenmerken. De definities die zij gaven van bv. betrouwbaarheid berustten op niet minder dan 147 verschillende begrippen.

Ook in diverse andere studies is naar voren gekomen dat persoonlijkheidskenmerken verschillend worden omschreven. Stogdill heeft in 1948 een samenvatting gemaakt van de meer dan honderd onderzoeken, waarin werd nagegaan wat het ver-

band is tussen goed leiderschap en de bijbehorende persoonlijkheidskenmerken. Er werden enkele overeenkomsten gevonden: succesvolle leiders hebben een grotere lichaamslengte, zijn intelligenter en tonen meer initiatief dan hun ondergeschikten. In het algemeen spreken de onderzoeken elkaar echter tegen.

Vanaf 1950 heeft men het idee losgelaten dat succesvol leiderschap alleen wordt bepaald door de persoonlijkheid van de leider. Men raakte steeds meer ervan overtuigd dat leiderschap *niet alleen* in termen van persoonlijke kwaliteiten moet worden gezien, maar dat ook de werksituatie een belangrijke rol speelt.

Benadering vanuit de situatie

Deze benadering van leiderschap richt de aandacht op de situatie. In de extreemste versie stelt deze benadering dat een geboren leider niet bestaat; alles hangt af van de situatie waarin hij zich bevindt. Daardoor is het niet meer mogelijk in algemene termen over leidinggevend gedrag te spreken. Wie de leider wordt van een bepaalde groep met een bepaalde activiteit en wat in dat geval zijn kenmerken zijn, is steeds een functie van de situatie op dat moment.

Met deze benadering wordt verondersteld dat de man met de juiste vakbekwaamheid het leiderschap naar zich toe trekt in de situaties waarin hij weet dat hij meer kennis bezit dan anderen.

Wellicht het grootste bezwaar tegen deze benadering is de gedachte dat leiderschap overgaat van expert naar expert. In de meeste situaties is dat zelfs helemaal niet gewenst. Daarenboven heeft onderzoek aangetoond dat technische kennis alleen onvoldoende is om leider te worden. Zoals moed van iemand nog geen soldaat maakt, geeft vakkennis iemand nog niet de kwaliteiten van een leider. ▷

* Met medewerking van: J. W. van Hoorn Alkema, maj aat, drs. J. P. Knoester, maj mpsd, en drs. M. J. K. van der Zwaag, vdg int (ROAG), allen werkzaam bij het OCDML.

In het Stumik-rapport van 1977 en in het in 1978 door de BLS uitgegeven „Beleidsconcept leiding geven” wordt het belang van de mens in de organisatie aangegeven:

Het organisatorisch kader echter wordt tot leven gebracht, d.w.z. gaat feitelijk functioneren, door de mensen in de organisatie.

Leiding geven wordt in beide documenten dan ook als volgt omschreven.

Alle activiteiten, die erop zijn gericht het gedrag van anderen te beïnvloeden, teneinde met de beschikbare middelen de gestelde taken op doeltreffende wijze uit te voeren.

Expliciet wordt daarbij aangegeven dat op doeltreffende wijze niet alleen slaat op het verwezenlijken van de organisatiedoelen, maar ook dat de activiteiten moeten zijn gericht op de persoonlijke uitkomsten van het personeel, teneinde een zo goed mogelijke motivatie te bereiken. In feite is hier, in navolging van de civiele maatschappij, sprake van een kantelpunt in het denken over leiding geven, waarbij men uitgaat van een functionele benadering van het begrip leiderschap.

De functionele benadering

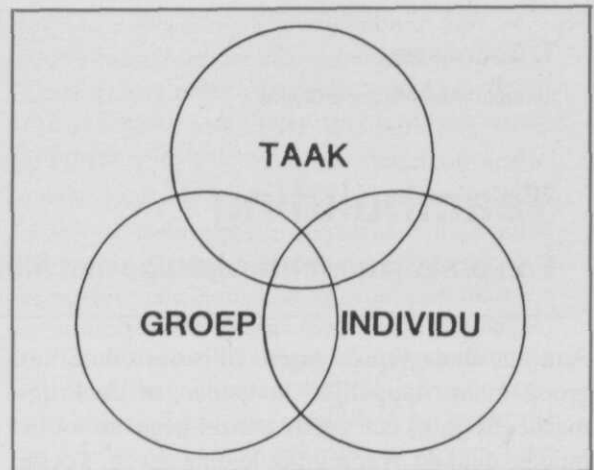
Deze benadering gaat niet uit van de leider, maar van de behoeften die in een (werk)groep leven. Wij kunnen de volgende behoeften onderscheiden.

a. *Taakbehoeften.* Hierbij voelen de groepsleden de behoefte een taak af te ronden binnen een gestelde tijd: de doelstelling waarvoor de groep bijeenkomt moet worden verwezenlijkt.

b. *Groepsbehoeften.* De groepsleden hebben de behoefte aan collectief zelfbehoud tegenover allerlei interne en externe bedreigende factoren: zij zoeken saamhorigheid, samenwerking en harmonie binnen de groep.

c. *Individuele behoeften.* Groepsleden nemen ook eigen behoeften mee in de groep; dat zijn niet alleen fysieke, maar ook psychologische behoeften zoals behoefte aan erkenning, status enz.

Deze drie behoeftegebieden zijn in afb. 1 gevisualiseerd. Deze illustratie suggereert dat de behoeften aan een taak van de groep en het individu steeds in onderlinge interactie zijn. De cirkels overlappen, maar ze omvatten elkaar niet. Er is altijd een zekere mate van spanning tussen de drie

Afb. 1 Taak-, individuele en groepsbehoeften

gebieden. Elk van de cirkels moet altijd in relatie tot de andere twee worden bekeken.

De leider dient zich, in termen van de drie gebieden, voortdurend bewust te zijn van wat zich binnen zijn (werk)groep afspeelt.

Als een groep niet slaagt in het volbrengen van haar taak, zal dat de bevrediging van de individuele behoeften verminderen. Daarentegen zal een goed ontwikkelde teamgeest de kans op succes vergroten en daarbij op positieve wijze bijdragen in de richting van de individuele behoeften.

Bij de functionele benadering van leiderschap gaat het dus meer om wat de leider *doet*, dan om wat hij *is*. Het belang van de persoonlijkheid wordt echter niet ontkend.

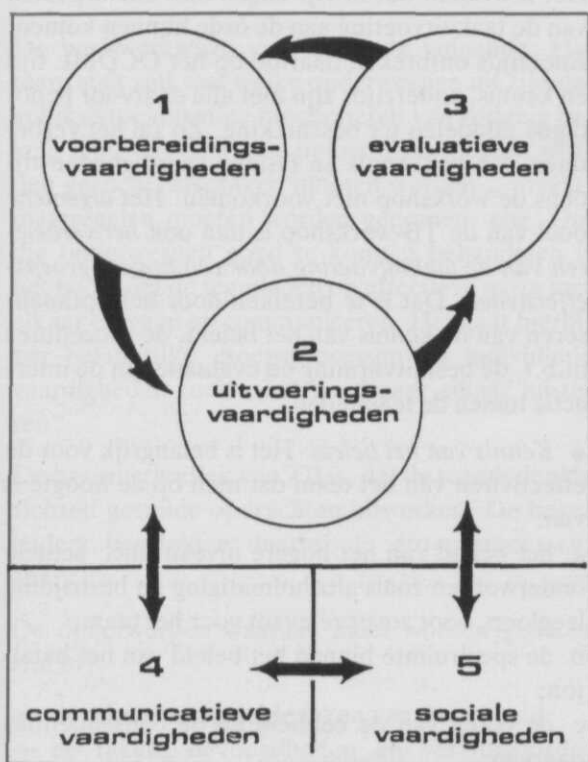
In de praktijk is het niet mogelijk dat de leider alle functies zelf verricht. Daarbij zijn uiteraard grenzen die worden bepaald door de beschikbare tijd voor het nemen van beslissingen en de hoeveelheid kennis en ervaring binnen de groep. Met name bij militaire groepen zijn er tal van situaties waarbij de besluitvorming in handen van één persoon ligt en waarbij de ondergeschikten de bevelen onmiddellijk dienen op te volgen.

Volgens de functionele benadering dient de leider een persoon te zijn met bepaalde kwaliteiten en voldoende kennis om een groep te leiden naar een effectieve taakuitvoering en ze bijeen te houden als een saamhorig team.

De opleidbare leider

Teneinde een effectieve taakuitvoering te bewerkstelligen en een saamhorig team tot stand te

brengen en te houden dient de leidinggevende dus behalve over vakkennis ook over andere kwaliteiten te beschikken. Deze betreffen niet alleen bepaalde persoonlijkheidskenmerken maar ook een aantal vaardigheden, die in de praktijk wel zijn te onderscheiden maar vaak niet te scheiden. Deze zg. *basisvaardigheden* hebben een *taakgericht* aspect, voor zover zij betrekking hebben op de uitvoering van de taak (taken), de structurering van het arbeidsproces en de controle daarop, alsmede een *relatiegericht* aspect voor zover zij betrekking hebben op de samenhang van de groep, de bevordering van interne relaties en een positief werkklimaat (organisatie-uitkomsten en persoonlijke uitkomsten).

Afb. 2 Vijf basisvaardigheden voor leidinggevenden

Deze basisvaardigheden zijn in afb. 2 weergegeven. Het taakgerichte aspect (voorbereiding, uitvoering en evaluatie) wordt gekenmerkt als een voortdurend proces. Zowel tijdens de voorbereiding, de uitvoering als de nabespreking van taken zullen alle genoemde vaardigheden voorkomen. De onderlinge relatie is d.m.v. pijlen aangegeven. Zo zal ook het taakgerichte aspect op een communicatieve en sociaal vaardige wijze moeten worden toegepast, terwijl t.a.v. de communicatieve en sociale vaardigheden geldt dat, willen ze juist

worden toegepast, ze moeten worden voorbereid en geëvalueerd.

De basisvaardigheden uit het model zijn uitgewerkt in een dertigtal deelvaardigheden, die gelden voor ieder niveau en voor alle soorten organisaties, en uiteindelijk vertaald in concrete gedragingen, die als voordeel hebben dat ze kunnen worden waargenomen en getraind. Met deze concrete gedragingen kunnen (a.s.) leidinggevend worden opgeleid.

Teambuilding

Behalve het ontwikkelen en geven van individuele cursussen op het gebied van leiding geven, zoals de A-cursus, de E-, de BA- en de BC-cursus worden op het Opleidingscentrum didactiek en militair leiderschap (OCDML) ook zogenaamde workshops Teambuilding (TB) gehouden. Vijftien teams (12 1Lk- en 3 NTC-eenheden) verblijven elk gedurende vijf dagen op het OCDML om zich op de uitvoering van hun taak voor te bereiden.

De beslissing voor een proefneming in 1990 is genomen in het voorjaar van 1989. Dat bracht mee dat vanaf dat moment 1Lk en NTC over het project TB moesten worden geïnformeerd, en wel op alle niveaus tot en met het niveau van de bataljonscommandant. Voorts is voorlichting gegeven aan de sleutelfunctionarissen van de bataljons en afdelingen die bij de proefneming zijn betrokken. Op 5 maart 1990 is de eerste TB-workshop gehouden.

Achtergronden/aanleiding voor TB

In het Beleidsconcept leiding geven worden, behalve de definitie van leiding geven, ook de verantwoordelijkheden van de militaire leidinggevend genoemd. Als gezagsdrager in het algemeen is de leidinggevende verantwoordelijk voor de inzetbaarheid van zijn eenheid. Binnen deze totale verantwoordelijkheid is hij verantwoordelijk als vaktechnisch/tactisch commandant, als aanvoerder van een team, als adviseur, en als opleider. Voor een nadere uitwerking van deze verantwoordelijkheden en de principes van handelen, die daarbij van belang zijn, verwijzen wij naar dat beleidsconcept, dat o.m. verkrijgbaar is bij de bibliotheek van het OCDML. ▷

Elk beleidsconcept zal echter op lagere niveaus moeten worden geconcretiseerd. Met name de verantwoordelijkheid als aanvoerder van een team bood bij de ontwikkeling van de workshop TB een zinvol aangrijpingspunt. Als aanvoerder van een team is de leidinggevende verantwoordelijk voor het tot stand brengen van de samenwerking, voor goede interne verhoudingen en voor het verkrijgen van de bereidheid van de „ondergeschikten” om mee te werken aan de inzetbaarheid van zijn eenheid. In het kader van de proefneming is een keuze gemaakt voor het compagniesniveau.

In het voorjaar van 1988 bezocht de C-OCDML de „School for Leadership” van de Israel Defense Forces (IDF). Bij het „Institute for Team Development” van die school wordt TB verzorgd. De TB-workshop bij de IDF is verplicht en bestemd voor staven van startende compagnieën die de basistrainingen, de kader- en reserveofficiersopleidingen verzorgen. Voorts vindt er een cursus „Teamdevelopment” plaats, bestemd voor compagniesstaven die gedurende ongeveer een half jaar hebben samengewerkt. Deze cursus is niet verplicht en is bedoeld om ervaringen in de praktijk met elkaar door te spreken.

In het voorjaar van 1989 heeft C-OCDML zijn ideeën over TB voor de KL voorgelegd aan de BLS, waarna de besluitvorming plaatsvond. Het moment van de beslissing viel nagenoeg gelijk met het operationeel worden van fase III van het OCDML waarin specifiek aandacht wordt besteed aan cursussen voor leidinggevendenden in de KL. Er werd een projectgroep ingesteld, bestaande uit vertegenwoordigers van 1Lk, NTC en OCDML met als opdracht het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van de proefneming met TB.

Definitie/doelstellingen van TB

Bij het begin van de ontwikkeling van TB bleek dat niet zonder meer kon worden overgegaan tot het voor de KL-situatie „vertalen” van hetgeen uit de literatuur naar voren komt. Ook het model van de „School for Leadership” van de IDF kon niet onverkort worden overgenomen, omdat de beginsituatie van teams daar en hier niet overeenkomt.

Onder TB wordt in de KL nu verstaan:

Een activiteit waarbij sleutelfunctionarissen van een compagnie/eskadron/batterij onder leiding van de eigen commandant en onder begeleiding van het OCDML een effectieve en efficiënte taakuitvoering nastreven door o.a.:*

- de onderlinge communicatie te verbeteren;
- relevante informatie uit te wisselen;
- de samenwerking te optimaliseren.

De taakuitvoering

Zoals in de definitie naar voren komt staat de taakuitvoering centraal. Niet alleen het produkt (effectiviteit), maar ook de wijze waarop het wordt bereikt (proces/efficiency) is daarbij belangrijk.

Het is evident dat in vijf dagen niet alle aspecten van de taakuitvoering aan de orde kunnen komen. Enerzijds ontbreken daartoe op het OCDML tijd en kennis, anderzijds zijn niet alle daarvoor benodigde middelen ter beschikking. Zo zal het verbeteren van vakkennis en fysieke vaardigheden tijdens de workshop niet voorkomen. Het *algemene* doel van de TB-workshop is dan ook *het verbeteren van de taakuitvoering door een hogere groeps-effectiviteit*. Dat is te bereiken door het optimaliseren van de kennis van het beleid, de procedures m.b.t. de besluitvorming en evaluatie, en de interactie tussen de teamleden.

- *Kennis van het beleid*. Het is belangrijk voor de effectiviteit van het team dat men op de hoogte is van:
 - a. het beleid van het hogere niveau, incl. actuele onderwerpen zoals alcoholmatiging en bestrijding leegloop, voor zover relevant voor het team;
 - b. de speelruimte binnen het beleid van het bataljon;
 - c. de taken van de eenheid en de consequenties daarvan;
 - d. het beleid van de compagniescommandant (cc);
 - e. de eigen taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden en die van de andere teamleden;
 - f. de capaciteiten, belangstelling, ideeën, behoeften, waarden en normen van de teamleden.
- *Procedures m.b.t. besluitvorming*. De tijdens de individuele opleidingen aangeleerde individuele besluitvormingsprocedures (OTVEM) moeten op elkaar worden afgestemd. De nadruk ligt daarbij op het systematische en probleem-oplossende karakter.

* Als in het vervolg wordt gesproken over de „compagnie” worden daaronder ook het eskadron en de batterij gerekend.

ter van de besluitvormingsprocedure en het zoveel mogelijk daarbij betrekken van de teamleden, indien de omstandigheden dat toelaten. De procedure komt overeen met de voorbereidende vaardigheden van het model basisvaardigheden.

• *Procedures m.b.t. evaluatie.* Ook bij dit aspect is het belangrijk binnen het team overeenstemming te krijgen. Uitgangspunten daarbij zijn de evaluatieve vaardigheden.

• *Interactie tussen teamleden.* Dit aspect kan worden geoptimaliseerd door de communicatieve en sociale vaardigheden te verbeteren. Voorbeelden zijn het luistergedrag, het bewaken van de informatievoorziening, het omgaan met ideeën van anderen en het motiveren van elkaar of derden.

De basiswerkwijze van TB is de volgende. Het team stelt zelf vast welke onderwerpen uit zijn dagelijkse/toekomstige functioneren van zodanig belang zijn, dat daarvoor oplossingen moeten worden gezocht, afspraken moeten worden gemaakt, maatregelen moeten worden genomen, enz. Om die onderwerpen goed te kunnen behandelen is het nodig dat de teamleden op effectieve wijze met elkaar omgaan en communiceren. Het gaat hierbij om belangrijke groepsprocessen en individuele vaardigheden zoals „het goed naar elkaar luisteren”.

De basismethodiek van TB is, dat de teamleden de zichzelf gestelde opdrachten uitwerken. De begeleiders begeleiden daarbij de groepsprocessen, enz.

De onderwerpen waaraan moet worden gedacht zijn bv.:

- de taken en afgeleide taken van de eenheid;
- de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van elk teamlid;
- het motiveren van soldaten;
- het begeleiden van (dpl) kaderleden;
- de informatievoorziening binnen de eenheid;
- omgaan met geweld, alcohol/drugs, leegloop en dergelijke;
- straffen/waarderingsbeleid;
- onderhoud;
- etnische minderheden.

Het bovenstaande is overigens de reden om niet te spreken over de cursus maar over de workshop TB.

De commandant

Het volgende aspect uit de definitie, dat wij nader bezien, is dat de workshop TB onder leiding staat van de eigen commandant. De uiteindelijke beslissingen worden door hem genomen. Uitgangspunten daarbij zijn de kennis en inzichten, die deze commandant bij de A-cursus heeft verkregen en met name het gedeelte dat door het OCDML wordt verzorgd. Dat duurt vijf dagen waarin elke cursist wordt geconfronteerd met:

- het Beleidsconcept individuele opleidingen;
- het Beleidsconcept leiding geven;
- het Leiderschapsgedrag COKL;
- communicatie (observeren/interpreteren, vergader- en gesprekstechnieken);
- groepsontwikkeling;
- stijlen van leiding geven;
- (gevechts)motivatie.

De A-cursus is bedoeld voor eerste luitenants die kort voor hun bevordering tot kapitein/ritmeester staan.

De sleutelfunctionarissen

Het derde aspect van de definitie is dat de sleutelfunctionarissen bij TB worden betrokken; het zijn de functionarissen die *direct* zijn betrokken bij voorbereiding, uitvoering en evaluatie van de taken van de compagnie. Dat zijn in principe twee niveaus:

- a. het compagniesniveau: cc, plv cc, csm, plv csm, c-onhgp, sgt vbdn, sgt vzg, sma;
- b. het pelotonsniveau: pcn, opcn/psn.

Het is ook mogelijk dat *beroeps*-gpcn worden betrokken bij de workshop als de compagniescommandant dat noodzakelijk acht.

De begeleider

Ten slotte de begeleiding door het OCDML. Deze geschiedt zowel in de voorbereiding als in de uitvoering van de workshop.

• De voorbereiding van de workshop duurt 3 dagen. Op de eerste dag vinden intake-gesprekken plaats met de bataljonscommandant en de compagniescommandant. Zo ontstaat een beeld van de compagnie m.b.t. sterke en minder sterke punten van het team. Vervolgens wordt aan het team

voorlichting over TB gegeven, waarna een vragenlijst wordt ingevuld. Daarin wordt gevraagd naar de mening van de teamleden over de verschillende aspecten van de groepseffectiviteit. Deze lijst wordt, i.v.m. de evaluatie van de proefneming, ook ingevuld na de TB-week en 3 à 4 maanden nadien. Op de tweede dag vinden gesprekken plaats met alle teamleden om te achterhalen welke wensen er zijn t.a.v. de onderwerpen die tijdens de workshop zullen worden behandeld. Op de derde dag wordt door de compagniescommandant, in samenspraak met de begeleiders, het programma opgesteld.

• Zoals eerder vermeld staat TB onder leiding van de compagniescommandant. Het is noodzakelijk dat de twee begeleiders nauw aansluiten bij de kennis en vaardigheden van de teamleden en met name die van de compagniescommandant. Alleen op die wijze kan worden bereikt dat het team na de workshop zelfstandig verder kan met zowel inhoudelijke als de processuele aspecten, die tijdens de TB naar voren komen. Voorwaarde daarbij is wel dat de compagniescommandant zijn kennis opfrist m.b.t. de tijdens de A-cursus uitgereikte documenten.

De werkvormen die door de cc kunnen worden gehanteerd zijn de voordrachts-, de gespreks- en de opdrachtsvorm. De keuze voor een bepaalde werkvorm is afhankelijk van:

- de voorkeur en competentie van de cc;
- de competentie van de teamleden;
- het onderwerp;
- de beschikbare tijd en de middelen.

Gezien de noodzaak van de betrokkenheid van de teamleden gaat de voorkeur uit naar de opdrachtsvorm, waarbij de teamleden in subgroepen een bepaalde opdracht uitwerken en de oplossing in plenaire zitting presenteren. Het uiteindelijke doel is overeenstemming krijgen tussen de teamleden.

Tijdens de TB-workshop wordt het gehele team bijgestaan door twee begeleiders. Het doel van het beschrijven van hun rol is het verschaffen van duidelijkheid over wat een team tijdens de workshop TB van hem kan verwachten. Eén van de belangrijkste uitgangspunten van de rol van de begeleider is dat hij ernaar moet streven zichzelf overbodig te maken. Hij dient zich niet als expert op te werpen, maar moet het team leren zelfstandig pro-

blemen op te lossen. Na een TB-workshop zal een team in staat moeten zijn zowel inhoudelijke als processuele aspecten van het team-functioneren te hanteren. Het is van groot belang, dat de begeleider zich tijdens de workshop terughoudend opstelt. Derhalve zullen begeleider en compagniescommandant in de voorbereidende fase afspraken moeten maken over wanneer en op welke wijze interventies zullen plaatsvinden.

Een ander uitgangspunt is de individuele vaardigheid van de teamleden. Ook daarvan is afhankelijk in hoeverre de begeleider tijdens de workshop op de achtergrond kan blijven.

Voor een begeleider worden vier rollen onderkend:

- „facilitator” (het realiseren van de voor de workshop benodigde middelen en randvoorwaarden);
- katalysator (het bevorderen van de workshop, zonder zich inhoudelijk erin te mengen);
- kennisbron;
- trainer.

Het zijn de verantwoordelijkheid en de rol van de begeleider het team te helpen de problemen op te lossen. Hij doet dat door het team bewust te maken van de eigen werkwijze en van de manier waarop die werkwijze de kwaliteit van het teamwerk bepaalt.

Een gefingeerd voorbeeld

Ter verduidelijking van het hiervoor gestelde een voorbeeld van een gefingeerde TB-workshop. Uit de analyse van de gehouden interviews is het volgende gebleken.

- a. Er bestaat behoefte aan meer duidelijkheid omtrent de taken van de eenheid:
 - wat houden de taken exact in?
 - wat houdt de taak van elk teamlid in?
 - hoe kunnen de taken van de teamleden optimaal op elkaar worden afgestemd?
- b. De besluitvormingsprocedure is niet altijd optimaal.
- c. De informatievoorziening laat soms te wensen over.
- d. Het motiveren van soldaten is één van de moeilijkste aspecten van het leiding geven.
- e. Een groot aantal teamleden is niet op de hoogte van de basisvaardigheden.

In overleg met het OCDML heeft de cc gekozen voor het in afb. 3 weergegeven weekprogramma. Het onderdeel „Programmabespreking” biedt gelegenheid het programma eventueel bij te stellen, zodat elk teamlid zich in het programma kan vinden.

De werkwijze tijdens TB is in grote lijnen als volgt.

— De cc houdt een korte inleiding over het te bespreken onderwerp en geeft het kader aan waarbinnen oplossingen moeten worden gezocht.

— Vervolgens gaat het team in syndicaten met het onderwerp aan de slag.

— Ten slotte wordt in een plenaire vergadering een gezamenlijk standpunt bepaald en, indien van toepassing, in concrete afspraken vastgelegd.

Tijdens de uitvoering van de workshop TB geven de begeleiders, eventueel aan de hand van op video vastgelegde fragmenten, zicht op de wijze waarop discussies verlopen, hoe besluiten worden genomen en hoe met ideeën wordt omgegaan.

Nabeschoewing

Individuele opleidingen op het gebied van leiding geven hebben een belangrijke impuls gekregen door de ontwikkeling van het model Basisvaardigheden. Niet uitsluitend theoretische inhoud, maar ook het praktisch beoefenen van leiderschapsgedragingen is nu mogelijk.

Een bezwaar van individuele opleidingen is echter dat de „transfer of training” (de mate waarin het aangeleerde door de cursist wordt omgezet in con-

Afb. 3 Weekprogramma van de workshop teambuilding

	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG
1	Aankomst/opening C-OCDML	<ul style="list-style-type: none"> - Taken, deel- en afgeleide taken van de compagnie - Consequenties voor de taakuitvoering (gewenst × actueel) 	Omgaan met soldaten: <ul style="list-style-type: none"> - motiveren - geweld - alcoholmatiging - leegloop - onderkennen van problemen - minderheden 	Functiebeschrijving ² : <ul style="list-style-type: none"> - taken - bevoegdheden - verantwoordelijkheden - rol van teamleden 	Besluitvormingsprocedures
2	Kennismaking				
3	Programma-bespreking				
4					
5	Leiding geven aan de hand van de „witte kaart” ¹ (basisvaardigheden)		LO/Sport		Informatie-voorziening
6			Informatie-voorziening		
7					
8	Dagevaluatie	Dagevaluatie	Dagevaluatie	Dagevaluatie	Sluiting
Av	Voorbereiden cc/OCDML	Voorbereiden cc/OCDML	Voorbereiden cc/OCDML	Voorbereiden cc/OCDML	

¹ De „witte kaart” is een concretisering van het document „Leiderschapsgedrag COKL”, waarin het model „Basisvaardigheden” is uitgewerkt. In de „witte kaart” zijn gedragsregels opgenomen; met name worden de voorbereidende en communicatieve vaardigheden beoefend en geëvalueerd.

² Bij de functiebeschrijving wordt in syndicaten nagedacht over de functies van alle teamleden, waarbij per functie wordt

gekeken naar taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden en de rol van het desbetreffende teamlid. Een aanpak is dat het teamlid, waarvan de functie wordt besproken, zelf niet deelneemt aan de discussie, maar toehoorder is bij de plenaire vergadering. Het doel hiervan is enerzijds dat de teamleden kennis krijgen van en inzicht krijgen in alle functies en anderzijds dat het desbetreffende teamlid wordt geconfronteerd met de verwachtingen, die het team heeft ten aanzien van zijn functie.

crete gedragingen in de werksituatie) in de praktijk moeilijk is als gevolg van de vele factoren die daarop van invloed zijn. Een veel gehoorde klacht is dat er groot verschil is tussen de „opleidingssituatie” en de werksituatie. Vandaar ook dat begeleiding door ervaren functionarissen een belangrijke rol speelt bij deze „transfer of training”. (Bij ILk en NTC zijn geen full-time-begeleiders.) Vaak ontbreekt de tijd om daaraan voldoende aandacht te besteden.

Teambuilding biedt de mogelijkheid om enerzijds de taakuitvoering voor te bereiden en anderzijds in teamverband, onder begeleiding, de tijdens individuele opleidingen getrainde leiderschapsgedragingen toe te passen.

Misschien zet teambuilding de trend voor een geheel nieuwe en meer op de praktijk gerichte vorm van scholing, training, vorming en opleiding. De eerste resultaten zijn hoopvol.

Literatuur

- Rapport *Stumik*. Min. v. Defensie, Den Haag (1977).
Beleidsconcept Individuele opleidingen. BLS, Den Haag (1978).
Beleidsconcept Leiding geven. BLS, Den Haag (1978).
Leiderschapsgedrag COKL. COKL, Amersfoort (1988).
Leiding geven: achtergronden bij de lijst leiderschapsgedragingen. OCDML, Grave (1989).
Verslag bezoek aan Israel Defense Forces door C-OCDML. OCDML, Grave (1988).

- H. K. Baker — The hows and whys of teambuilding. *Personnel J.* (1979) 367-370.
B. Critchley en D. Casey — Teambuilding management. *Education and Development* 15(1984)dl 2.
R. Harrison — Hoe diep mag organisationele interventie gaan? *Leren en leven met groepen* (1977)1220/1-23.
P. J. de Kleer — Trainen voor teamwerk. *Personeelsbeleid* 17(1981)(4)158-161.
A. J. Reilly en E. J. Jones — Teamontwikkeling. *Leren en leven met groepen* (1983)1530/1-21.

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met anderhalve of dubbele regelafstand. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie achterin het recente augustus-nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook in toenemende mate *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma .

REDACTIE

G. B. Crist

general US Army, USMC, retd

A U.S. military strategy for a changing world*

For over forty years the 'forward-deployed strategy' has been the bedrock of American foreign policy and the nation's military strategy. The U.S. warfighting plans for Europe and the Pacific have entailed sizable forward-deployed forces and overseas bases. Today this political-military keystone is beginning to crack.

Pressures are building on both sides of the Atlantic for withdrawals of American forces from Europe in response to a decreasing Soviet offensive threat and a downward spiral in defense spending. The current U.S. ground and air force strength of 308.000 in Europe could well be cut to 150.000 by 1995.¹ Secretary of Defense Richard Cheney set the tone when he said that the role of U.S. ground forces in Europe is 'up for grabs'. The theme was echoed by Paul Wolfowitz, Under Secretary of Defense for Policy: 'We may well reduce the forces we now dedicate to European defense. (. . .) Sizable cuts are possible in this area'.²

The outlook for 146.000 personnel stationed in East Asia and the Pacific also is uncertain. The United States is considering a phased withdrawal of up to 15.000 of the 46.000 troops now stationed in South Korea. General Louis Menetrey, Commander of U.S. Forces in South Korea, has stated that American forces can probably leave the peninsula entirely by the mid-1990s. In the Philippines, the issue continues to be hotly debated whether or not to close American naval and air bases when their lease expires in 1991. Even in

De auteur is in 1985 benoemd tot commandant van het United States Central Command, en onderscheiden voor de planning en uitvoering van de escorterings- en vergeldingsoperaties in de Perzische Golf in 1987/88, kort voor zijn pensioenering in december 1988. Zijn 36-jarige militaire carrière omvat de strijd in Korea, Vietnam en Grenada, het commando over infanteriebataljons, dienst als hoofd van de Marine Corps Reserve (1980) en stafchef logistiek bij HQ Marine Corps (1984).

Japan there is growing uneasiness over the 50.000 U.S. military on Japanese soil. Meanwhile in our own hemisphere, U.S. bases in Panama will soon be history, unless the 1977 Panama Canal Treaty is abrogated or renegotiated.

At home, the budget deficit and waning support for large military budgets are certain to erode the current strategy. The time is rapidly ending when the U.S. Congress will automatically approve the expenditure of some 57 per cent of the defense budget to sustain nearly a half million personnel overseas in Europe and the Far East. The Armed Forces are facing a projected, fiscally driven reduction of 16 per cent in active Army combat divisions, 20 per cent in Air Force fighter wings, and 11 per cent in Navy ships. With 3 less active Army divisions and 5 fewer Air Force fighter wings, it would be well-nigh impossible to sustain the current level of 37 per cent of the Army combat forces and 42 per cent of the tactical air forces in Western Europe. The Navy would be hard-pressed to maintain its present global commitments minus 62 ships, including 2 to 3 carriers. President Bush summed it all up when he told a group of foreign reporters: 'I'm not suggesting that forevermore we'll have the same level of troops anywhere; standing army, Europe, Korea, anywhere else'.³

A new strategy in outline

If these trends are inexorable, a new global political-military strategy is urgently needed to serve as the framework within which the process of over-

* Met toestemming van auteur en redactie overgenomen uit *Strategic Review* (1990)(Winter)16. © United States Strategic Institute, Washington DC.

¹ P. E. Tyler and M. Moore — U.S. Military in Europe being reshaped. *Washington Post* (1989)(17 Dec).

² Quoted in: *Aerospace Daily* (1989)(27 Nov)317.

³ Quoted in: *Baltimore Sun* (1989)(27 Nov).

seas retrenchment and force reductions can rationally and safely be undertaken. There is considerable risk in restructuring the U.S. military posture and realigning our worldwide commitments without reference to an overall strategic plan.

The United States can ill afford to cling dogmatically to the 'forward-deployed strategy' while a process of retrenchment and cutbacks robs that strategy of operational meaning, let alone credibility. At the same time, a retreat, willy-nilly, into 'Fortress America' is not a viable alternative for a nation whose security and economic wellbeing are inextricably tied into the international system. As Secretary Cheney put it: 'We are a superpower, and we're always going to want to have the capacity to deploy military force to safeguard American interests and preserve our capacity to influence events in the world'.⁴

A feasible and also realistic solution is to shift to a 'power-projection strategy'. In essence, this means placing primary reliance on projecting military power from the United States, rather than depending upon some 375 overseas bases and nearly half a million forward-deployed U.S. forces.

A power-projection strategy would encompass smaller U.S. nuclear forces, modernized and restructured to maintain a credible deterrent. It requires reshaping the bulk of the present active conventional structure into a lean, flexible, combat-ready general reserve in the United States. It calls for forces capable of quickly moving anywhere in the world where a regional crisis or impending conflict threatens an ally or American vital interests. Finally, the strategy involves moving the surge capacity for general war from the regular to the reserve forces.

Adoption of a power-projection strategy will require U.S. policymakers to revise substantially their past assumptions, both political and military, and come up with a new frame of reference for planning and implementing America's foreign and defense policies. Central to this frame of reference must be the recognition that the United States no longer has the power and resources to 'go it alone' or settle all crises unilaterally. Future U.S. administrations will have to approach such crises much

⁴ Quoted in: M. Healy — Cheney visualizes keeping nuclear arms. Big Navy, while shrinking Army. *Baltimore Sun* (1989)(26 Nov).

more selectively than in the past, and with a more rigorous definition of vital national interests. They will have to determine which crises pose a risk to national security and which do not; which threats to U.S. or allied interests call for a military response and which can be ignored.

Future U.S. policymakers will also have to become more accustomed to placing greater reliance on allied and friendly nations. The regional powers should be expected to shoulder the primary burden for keeping the peace in their own backyards. The Presidential Commission on Long-Range Strategy made the point in 1988: 'Most of these countries have the capacity to do more for their own defense . . .'.⁵ Those nations should be encouraged to develop and strengthen their own regional defense arrangements so that, rather than looking reflexively to the United States, they assume primary responsibility for collective defense and stabilizing influence within their spheres of influence. For its part, the United States should be prepared to back up those regional powers by providing the selected military capabilities which they lack, or, in extremis, assisting them to meet those threats which they simply cannot deal with alone. Militarily, a power-projection strategy dictates that the United States look seriously to strengthening its conventional force deployment capability from the continental United States. This involves both forces and means. It also entails a reordering of priorities toward the attainment of a genuine ability to expeditiously deploy tailored force packages from home bases to potential areas of crisis or impending conflict.

Restructuring the military posture will call for dramatic, even traumatic, decisions. By the year 2000 the U.S. Armed Forces will be considerably smaller. Some experts predict that the active-duty force will shrink from 2.1 million to around 1.5 million, roughly the level before the Korean War. General E. C. Meyer, former Chief of Staff of the Army, foresees that the number 'is going to be at least half of what it is today'.⁶ Consequently, special care will have to be taken in allocating a diminished pool of resources among strategic, light and heavy projection forces.

⁵ Quoted in: Bring the troops home. *Detroit News* (1989)(26 Nov).

⁶ Quoted in: G. C. Wilson — U.S. begins revamping the military. *Washington Post* (1989)(26 Nov).

Sustained role for strategic forces

U.S. strategic forces will have to be retained so long as nuclear weapons and long-range delivery systems remain in global arms inventories. Especially to the extent that Western Europe may become progressively denuded of nuclear arms, the burden of deterrence will shift more squarely onto the United States. Meanwhile the Soviets are continuing to modernize their strategic weaponry and stockpile. Secretary Cheney gave a blunt evaluation:

If we look at the strategic capabilities of the Soviet Union — their ballistic missile force, their submarine-based ballistic missiles, etc. — that force is more robust, more capable, more modern today than four years ago when Mr. Gorbachev came into power.⁷

The 1989 edition of the Department of Defense compilation, *Soviet Military Power*, reports that the Soviets have deployed 170 truck-mobile, single-warhead SS-25 missiles and about 18 rail-mobile, 10-warhead SS-24 missiles. Forty SS-24 missiles have replaced older, 6-warhead SS-19 missiles in the silos. By the mid-1990s the SS-24 and SS-25 ICBMs could comprise one-half the Soviet strategic nuclear force. The Soviets also are fielding the first squadron of Blackjack bombers which carry nuclear air-launched cruise missiles or shorter-range nuclear attack missiles. They have launched the sixth Typhoon submarine carrying 20 10-warhead SS-N-20 missiles, and the sixth Delta IV submarine with 16 10-warhead SS-N-23 missiles.⁸

According to Secretary Cheney: 'There are some signs (that the Soviet) modernization program is being shaped to anticipate a START agreement'.⁹ Moscow is apparently deemphasizing weapons that carry a high number of warheads and diversifying the inventory of delivery systems in order to make the forces more survivable.¹⁰

The START and budgetary reductions will lead to a smaller American strategic force. This, in turn, will necessitate a fundamental reorganization in

order to sustain a credible deterrent. We might be wise to follow the Soviet example and shift toward more mobile, flexible and survivable strategic systems; toward a combination of mobile land systems, submarines and air-launched cruise missiles that would make up a 'surprise-resilient force', to quote the Center for Strategic and International Studies. This would entail a transition away from fixed silos and manned, penetrating bombers, such as the B-1 and B-2.

Mix of light and heavy conventional forces

The conventional projection forces will have to be reconfigured to address a range of potential conflict situations, from 'low-intensity' contingencies to conventional warfare. With the declining likelihood of a direct U.S.-Soviet conflict, operations in the Third World will move up in priority. Local and regional instabilities in the Third World will take on a greater prominence in U.S. security interests and concerns. Crises in the Third World are, however, inherently unpredictable and subject to rapid escalation, as was evidenced in the Korean War and in Vietnam.

Every contingency in the Third World augurs to be unique. Furthermore, the term 'low-intensity conflict' is becoming a misnomer. As Under Secretary Wolfowitz warns, 'potential adversaries in the Third World are no longer trivial military problems'. At least 12 Third World armies possess more than 1000 tanks. Such nations as Iraq, Israel, Egypt, Saudi Arabia and India have or are developing long-range missiles; according to the Central Intelligence Agency, some 15 developing countries could be producing missiles with ranges of 3000 miles by the turn of the century. Chemical weapons were used in the Iran-Iraq War and are now becoming the poor nations' mass-destruction weapon of choice. Twenty or more countries are believed to have chemical weapons in hand or under development.¹¹

These uncertainties dictate that a mix of light and heavy projection forces be retained in the U.S. active structure. The light components would be trained and organized to operate flexibly and at short notice anywhere in the world. They should

⁷ Quoted in: P. Adams and T. Hitchens — Conflicting reports leave attack warning time in dispute. *Defense News* (1989)(4 Dec)4.

⁸ U.S. Dept of Defense — *Soviet military power 1989: prospects for change*. U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (1989)42-51.

⁹ See ⁷, page 4.

¹⁰ D. Lockwood — Soviets tailor arsenal to START. *Defense News* (1989)(4 Dec)32.

¹¹ See: Does America need an army? *U.S. News & World Rep.* (1989)(4 Dec) 22.

be able to move rapidly and sustain themselves once they reach the target area. The heavy components should provide the backup combat staying-power for the event that deterrence fails or a given conflict intensifies. They, too, should be capable of deploying rapidly.

A preview of this concept was already offered in the successful U.S. operations in the Persian Gulf in 1987 and 1988. During thirteen months of high-tempo escort and combat operations, the U.S. Armed Forces were able to deploy and sustain some 16,800 personnel, from all four services, without having to rely on in-place forces or permanent bases in the region. The supply line stretched over 7000 miles. It was supported by Military Sealift Command charter and Government-owned ships, and Military Airlift Command commercial and Air Force cargo jets. In one month alone, August 1987, approximately 1350 personnel and some 465,000 tons of cargo were moved into the theater.¹² Fuel was drawn from the stock of nearly 8 million barrels previously prepositioned in the region.

Navy-Marine combination

The task of 'downsizing' the conventional forces of the United States into a streamlined combination of light and heavy projection 'packages' no doubt will face the hurdles of parochialism and interservice rivalry. Thus, the Navy-Marine Corps combination will be attractive to many as the premier rapid, power-projection force. Since the founding of the Republic, the U.S. Navy has traditionally performed the task of projecting American power and influence overseas. Washington has consistently called upon Naval task forces as the first response to a pending crisis or for a show of force. Marine amphibious forces, with their dedicated amphibious ships, are by design highly mobile and self-contained. They can be quickly configured for a variety of missions.

The Navy-Marine combination also offers unique advantages in crisis management: the forces can be moved to the vicinity of a crisis arena as a deterrent while remaining afloat, uncommitted, in international waters. If intervention ensues, the am-

¹² Figures supplied by Dr. H. Pawlisch, Command Historian, USCC (1989)(12 Dec).

phibious forces have the organic means to land just the appropriate measure of combat power required, all of which can be supported from the sea. Still, there are shortcomings to entrusting the power-projection mission entirely to the sea services. The U.S. Navy is well equipped with the hi-tech weaponry to wage combat against the Soviet Union; it is not so adequately prepared to deal with Third World contingencies, as the Persian Gulf experience demonstrated. It will take a shift away from the Admirals' fixation with forward-deployed carrier battle groups and the 'maritime strategy' to the more mundane missions of controlling sealanes, moving troops and providing naval gunfire and tactical air support to amphibious operations. This means, as former Chief of Naval Operations Admiral Elmo Zumwalt Jr., recommends, moving to cheaper, more versatile and less sophisticated weapons systems.¹³ Even if the hierarchy in the U.S. Navy proves willing to make such a departure from ingrained concepts, rebuilding the fleet would require funds, not likely to be forthcoming, and substantial lead-time.

The U.S. Marine Corps faces a different dilemma. While there are three active Marine divisions and air wings, enough amphibious lift is available in both oceans to move only one third of this total force; the remainder depends on 'common-user' airlift and sealift. In this regard they are no more mobile or deployable than their Army counterparts.

The 'budget crunch' alone will sharply delimit the Navy-Marine Corps' capacity for crisis-response. Cuts in operating funds will force the Navy to operate closer to American shores and keep more ships tied up in port. Some of the amphibious and fire-support ships, upon which the Marines rely, will be transferred to the reserve or placed in a reduced operating status for lack of black oil and crews to man them.

Army and Air Force in rapid deployment

There is an equal case for maintaining U.S. Army forces in the light power-projection mix. All potential crisis arenas do not lie along coastal littorals: there will be a need for Army strike forces, such as the airborne and special forces, to deploy

¹³ See 6.

without delay via strategic airlift where time is of the essence, sealift is too slow and commitment on the ground is not problematic. An essential part of the deployment package would be Air Force rapid-reactor tactical squadrons to give air support to the Army troops. The Army and Air Force practice these combined operations on a continuing basis and do so proficiently, much as the Navy and Marines constantly hone their amphibious skills.

Yet, the Army-Air Force approach also is no cure-all. Use of Army forces involves an irrevocable decision to place them on foreign soil. Land-based air forces need airbases. Sustainment must come from the United States. General Carl Vuono, Chief of Staff of the Army, cautioned: 'Contingency operations in particular will demand a higher level of sustainment stocks than we currently maintain for that purpose'.¹⁴

Given that an overall mix of service components is needed, the question becomes how many rapid deployment forces the nation requires and/or can afford. The Marines maintain three divisions ostensibly for that purpose. The Army has one airborne division, an air assault division and four light divisions as a crisis-response force. Yet, if one projects the requirement in terms of available lift, along with a dash of prudent redundancy, the answer would seem to fall somewhere between one and one-and-a-half Marine divisions, plus one to two Army divisions. If this is a reasonable projection, it would permit the disbanding of the four Army light divisions.

The heavy component of the power-projection force faces a different set of criteria. These are the follow-on echelons; the insurance policy against the unexpected. The U.S. Army and the U.S. Air Force are the historical keepers of the heavy divisions and long-range tactical air forces. They are the practitioners of the high-intensity air-land battle. It makes sense that they retain their pre-eminence. Still, the large Marine divisions, with their associated air wings, have to be factored into the heavy power-projection picture as well. All have advantages. The Army and Air Force are equipped and trained for protracted land warfare. The Marines are oriented toward amphibious expeditions, but they have also fought alongside the Army in four wars.

The Army and Air Force depend upon an extensive support structure to sustain their operations. The Marines carry 15 to 30 days of supplies with them. Once in place, the Army and Air Force logistic structures enable them to fight almost indefinitely. The Marines must plug into an external support system when their initial stocks are exhausted. All depend upon, and must compete for, strategic airlift and fast sealift. As a result, the three services will vie over who will be the first to fight.

The bottom line is that a mix of service capabilities will still be needed within the heavy projection forces. The operative assumptions may be: if the task is to get in and get out with a minimum of complications, deploy the Marines; if staying power is what is wanted, and the situation may escalate, use the Army and Air Force; if the conflict broadens, all might be necessary.

Outline of an overall mix of forces

Where does this bring us in terms of an overall posture? Active end strength is being cut back, and something must be sacrificed. The Army currently has 18 divisions in the active structure; of these, 12 would be classified as heavy forces (6 mechanized, 4 armored, 1 infantry, and 1 motorized). At least one or two of the Marine divisions would fall into the heavy category, assuming that some are earmarked for rapid deployment. The Air Force has 79 active fighter-attack squadrons which support both the light and heavy forces. *A priori*, the total exceeds the requisite for a contingency that is less than World War III. The challenge is to descend to a mix which satisfies the projected strategy and fits the budget.

The essential strategic premise is that the Armed Forces are being restructured to deal with local contingencies and regional conflicts. Under Secretary Wolfowitz affirmed that the U.S. military mission will shift toward threats from hostile regional powers as the threat from the Eastern Block diminishes.¹⁵ With this as a guide, an answer may be derived from an assessment of U.S. force levels actually employed in regional conflicts of the past. The Korean War witnessed 6 U.S. Army divisions, 1 Marine division and 1 air wing, and 32 Air Force

¹⁴ Quoted in: *Defense Daily* (1989)(17 Oct)84.

¹⁵ *Aerospace Daily* (1989)(27 Nov)317.

tactical fighter-attack squadrons. Seven Army divisions, 2 Marine divisions and 1 Marine air wing fought in Vietnam, while the Air Force employed 35 fighter-attack squadrons and 11 attack squadrons.

The conclusion to be drawn from this admittedly simplistic methodology is that the heavy projection component should consist of 6 to 7 Army divisions, split between armored, mechanized and infantry, 2 Marine divisions and air wings, and 35 to 40 Air Force tactical fighter-attack squadrons. This would mean the removal of 5 Army divisions, 1 Marine division and wing, and 39 tactical Air Force squadrons from the current force inventory, but it would maintain a capability for worst-case regional conflict scenarios.

Heavier reliance on reserves

It would probably not be very wise for U.S. policymakers and force-planners to rule out global war entirely, even if the prospect is remote. Few would want a repetition of the agony of the unprepared America of 1940 gearing up for a war from a base of only 458,000 men in uniform. Maintaining the surge capability in the reserve seems to be the best solution. Former Secretary of the Navy John Lehman in a recent article suggested transferring one-third of all active-duty forces to the Reserve.¹⁶

Lehman's idea is not new. The 'Total Force Policy' was proclaimed by the Carter Administration in the 1970s. It was greeted with enthusiasm as a way to save money and enhance the image of the U.S. Reserves. It has not worked as advertised. The reserve components have had difficulty recruiting sufficient manpower to fill the units previously transferred from the active forces. Low readiness-levels have been a persistent and nagging source of concern. There are units on the rolls with titles, but neither personnel nor equipment. Further, the reserves compete with the National Guard for people and funds. These problems are particularly acute in the Army Reserve.

In a perfect world the Army would transfer the equivalent of the 4 divisions it now has in Europe to the Reserve or Guard: i.e. 2 armored and 2 infantry divisions. One of the active Marine division-wing teams would be absorbed by the Marine Re-

serve. The Air Force would move 28 tactical fighter squadrons into the Air Guard. The result would be a balanced active reserve structure which roughly approximates the active force of today.

All this is easier said than done. The Reserve and National Guard would have to undergo an even more sweeping reorganization than their regular counterparts. There are already 10 Army divisions and 42 tactical air squadrons in the Guard and Reserve. Units will have to be disbanded, redesignated and activated. The turmoil will be extensive, and resistance can be expected from some quarters as rice-bowls are broken and sinecures lost. The Navy is least able to transfer ships into the Reserve: it takes a high level of technological proficiency to man a modern warship, and this is difficult to achieve with crews who drill one weekend each month and spend two weeks a year on active duty. The Navy has attempted to surmount this obstacle with active-duty cadres on Reserve ships, but manpower reductions will probably rule out this expedient in the future. Notwithstanding the hurdles, this is a problem which will have to be confronted and mastered if there is to be a coherent relationship between U.S. strategy and available forces.

Emphasis on prepositioning

Prepositioning, whether afloat or ashore, is a natural adjunct to a power-projection strategy. Prepositioned equipment and materiel in or adjacent to likely crisis areas can enable sharp reductions in response time and total lift needed. Current examples of such prepositioning are POMCUS in Europe, Marine Corps stocks afloat in the Atlantic and Pacific, and the Army-Air Force Maritime Prepositioning Ship Program. The 17 prepositioned ships at Diego Garcia, for instance, carry some 165,000 short tons of ammunition and supplies; the equivalent of more than 6100 C-141 transport aircraft loads.

Ashore, stockpiles can be constructed and maintained by civilian contractors and guarded by the host nation's military. There is no need for the kind of high-profile American military presence at prepositioning sites which so often has been the target of terrorist attacks and local anti-American agitation. Moreover, arrangements could be made

¹⁶ See ¹¹.

whereby prepositioned stocks could also be made available to the host nation in time of crisis, thus permitting trade-offs between selective and rapid U.S. material assistance to the threatened nation and the actual dispatch of U.S. troops.

Lessons of the Persian Gulf operation

The big questions confronting a power-projection strategy are: can we get there from here, and once 'there', can we sustain ourselves? Once the decision is made to deploy U.S. forces in response to a crisis, they must have access to their destination, as well as the necessary support upon having reached it. Today, the U.S. base structures in Europe and the Pacific offer reasonable assurance with respect to both requirements in those regions; yet, those forward bases may not be available in the future.

Moreover, already today there are vast areas of potential conflict remote from the U.S. base structure. The United States Central Command faced this problem in 1987 when it was directed to protect U.S.-flag shipping and support freedom of navigation in the Persian Gulf during the Iraq-Iran War. There were no prior alliance ties, treaties or base rights to facilitate the operation. The U.S. Central Command had generally been viewed by regional nations as a potential force of intervention which might someday play a positive role in a regional crisis but which, for political reasons, had in the meantime to be kept 'beyond the horizon'.

It required a series of quiet but intense diplomatic-military initiatives, during 1986 and early 1987, to gain the confidence of the relevant countries in the Gulf region and to persuade their governments that in the escalating regional conflict their national interests were converging with those of the United States. In this way, once the decision was made in July 1987 to deploy U.S. naval and amphibious capabilities into the Gulf, essential if circumstantial support was forthcoming from regional nations and was sustained throughout the operation.

Shift to bilateral arrangements

The Gulf experience thus demonstrated that prepositioning, access and other cooperative arrange-

ments can be worked out in advance with the countries concerned, once these can be persuaded that they share long-term interests with the United States. To be sure, the task of persuasion, which has to be maintained over time, is both delicate and demanding. It means a 'change in diplomatic habits' for the United States — in the way it has been conducting its political-military business on a global scale.

Over four decades we have become accustomed to relying on mutual defense alliances based upon obligations spelled out in treaties and amplified by networks of cooperative agreements. The new emphasis will have to be on bilateral ties as multinational bonds weaken. The trend has been manifest over time: CENTO and SEATO are historical memories, and the ANZUS pact is moribund. Only NATO remains, and whatever may be the residual ties that will link the United States with Western Europe in the wake of the unfolding changes on the continent, they will be of little avail outside the European theater.

Moreover, even in its bilateral dealings, Washington may have to settle for understandings rather than the formal agreements as in the past; to the distress, no doubt, of the legal profession in the U.S. bureaucracy. Such bilateral negotiations will put a premium on high coordination between the Departments of State and Defense, and between U.S. diplomatic missions and regional military commands abroad.

A major 'plus' for the new American military diplomacy will be the lower U.S. profile entailed. American forces would not be deployed pending a mutually recognized threat. The numbers dispatched would be commensurate with the requirement, and they would depart once the crisis is ended. There would be no need for 'Little Americas' around the world, with all their appendages of the suburban life style and their frictions with local populations. Since we will not be seeking permanent bases or the stationing of large numbers of U.S. forces, it may become easier to obtain the desired prepositioning, access and cooperative agreements.

In this respect as well, the Persian Gulf operation afforded a preview. With the tacit approval of the Gulf countries, U.S. forces were built up as the threat increased: from 5 ships and 2000 personnel to over 30 vessels and 17,000 military. When the

Iraq-Iran ceasefire took hold in August 1988, the bulk of the forces were gradually withdrawn in consultation with the friendly countries in the area.

Sealift and airlift requirements

A shift from a forward-deployed strategy to one of primary reliance on U.S.-based force projection, while consonant with a shrinking defense budget, would also entail costs. More strategic lift will be needed. According to General Duane Cassidy, former Commander in Chief of the U.S. Transportation Command, sealift is already an 'enormous problem'. The White House has issued a new national sealift policy which purports to redress the issue: it states that the nation will rely on U.S.-owned commercial ocean carriers as the primary source of military sealift supply requirements in peace, crisis and war. Unfortunately, the policy reflects more rhetoric than substance. The U.S. merchant marine has been in a state of constant decline: in 1989, it shrank to 499 vessels from 511 in the previous year, and capacity tumbled by another 40,000 deadweight tons to 23 million.¹⁷ Since sealift is expected to carry 95 per cent of U.S. forces and supplies, without additional investment the country will be hard-pressed to support the current forward-deployed strategy, much less the greater demands of a power-projection strategy. Although the state of U.S. airlift capabilities is less critical compared to sealift, expansion and modernization are needed if U.S. rapid deployment forces are to be rapid and deployable. The U.S. Congress, however, is tending in the opposite direction. In 1989, nearly \$400 million were slashed from the Administration's request to develop and build the C-17 cargo plane over the next two years.

U.S. basing requirements

Bases in the continental United States would have

¹⁷ *Journal of Commerce* (1989)(24 Oct)1B.

to be expanded. Over one million service men and women are stationed in the United States today. Another 490,000 may have to be accommodated in U.S. bases. Yet, many of those bases are being closed or consolidated. A 25 to 50 per cent cut in active strength would ease the pressure considerably. Still, caution must be exercised in the closing of bases for the sake of immediate savings, and more thought given to the potential basing requirements of the future.

Additional prepositioned stocks overseas will entail the expenses of chartering ships, building sites on land, or both, plus maintenance of the stored equipment and materiel. Given this prospect, it would be wise to maintain the present, sizable Army stocks in Europe and those located in other areas, on land and sea, irrespective of shifts in troop presence and/or strategic emphasis. Thereupon the logistic planners could proceed methodically to redistribute the existing stockpiles or open new ones in areas where the probabilities of U.S. power-projection are deemed highest.

Need for longer-range planning and phasing

Presumably, some of the estimated \$100 to \$180 billion which the United States spends annually to maintain its military presence in Europe, and the \$42 billion in the Pacific, could be used to offset the new investments in sealift and airlift, and the costs of expanded bases in the United States and of prepositioning abroad. Still, the imperative of balancing and phasing savings and new expenditures over time — and of avoiding short-term fiscal burdens that may not be accommodated by the U.S. Congress and the economy — calls for careful long-term budgetary planning and phasing.

A power-projection strategy, as it has been outlined, offers a reasonable alternative to the forward-deployed strategy on which the United States has relied for nearly four decades. Our political-military strategy must be adapted to the new realities of a changing globe and more limited resources at home.

drs. W. Klinkert

tweede luitenant der intendance, docent KMA

Dienstplicht

Militaire opvattingen over het maatschappelijke nut, 1870-1914

De recente, stormachtige ontwikkelingen in de internationale verhoudingen hebben in Nederland onder meer geleid tot een hernieuwde discussie over de dienstplicht. *Hernieuwd*, want discussies over dienstplicht zijn al zo oud als het verschijnsel zelf. De mate waarin de overheid gerechtvaardigd zou zijn een deel van de mannelijke bevolking te dwingen gedurende een bepaalde periode het uniform aan te trekken, heeft al vele malen aanleiding gegeven tot heftige debatten. Opmerkelijk is dat in die debatten van de laatste anderhalve eeuw steeds weer dezelfde argumenten naar voren worden gebracht. Nadere beschouwing van verschillende fasen en aspecten van dit voortdurende debat kan leiden tot een dieper inzicht in de gecompliceerde wisselwerking tussen leger en maatschappij.

Populair is dienstplicht nooit geweest. Het Nederlandse volk beschouwde, en beschouwt, dienstplicht en leger over het algemeen als een noodzakelijk kwaad. Om de pil enigszins te vergulden is voortdurend gezocht naar argumenten om dienstplicht als meer dan alleen militair noodzakelijk te rechtvaardigen. Zeker in de — vaak lange — perioden waarin een directe militaire dreiging ontbrak werd gezocht naar een soort „maatschappelijke meerwaarde” van de dienstplicht. In een NIPO-enquête in 1963 over allerlei defensievraagstukken werd de Nederlandse bevolking o.m. de vraag voorgelegd, wat zij nuttige dingen van de militaire dienst vond. De helft wees toen op het van huis gaan en zelfstandig worden van de dienstplichtige, een kwart op het aanleren van orde en netheid en 18% op het aanleren van gehoorzaamheid en discipline. Blijkbaar werd het leger een grote opvoedende waarde toegekend, die als positief werd ervaren en die de maatschappij als geheel ten goede kwam. Nauw hiermee samen hangt de onder (potentiële) dienstplichtigen geconstateerde opvatting, dat dienstplicht voor hen indivi-

dueel van nut kan zijn vanwege de kennis en werkervaring die in het leger kunnen worden opgedaan.

Het argument dat, afgezien van een al dan niet bestaande militaire dreiging, het leger ook een nuttige interne maatschappelijke functie bezit, is echter reeds vele malen eerder in allerlei gedaanten naar voren gebracht. Vóór de Eerste Wereldoorlog werd bv. vooral uit officierskringen, mede met argumenten van deze aard, gestreefd naar achtereenvolgens de afschaffing van de plaatsvervanging — hetgeen in 1898 gebeurde — en de invoering van de algemene dienstplicht. Die laatste werd nooit verwezenlijkt. Vooral twee aspecten van de toenmalige argumentatie zijn interessant: ten eerste wezen zij bij voortdurend op een groter nut dan alleen het militaire voor een bevolking die „het heilzaam juk der discipline” had leren kennen; op allerlei niet-militaire gebieden zou de natie baat hebben bij een fysiek goed geoefende en een gedisciplineerde bevolking. Ten tweede gingen zij algemeen uit van het axioma dat het Nederlandse volk amilitair was, maar dat men in die in hun ogen betreurenswaardige stand van zaken niet moest en hoefde te berusten. Ook dit amilitaire karakter van de Nederlanders loopt als een rode draad door alle dienstplichtdiscussies heen.

Het Nederlandse leger 1870-1914

Nederland bezat ook toen een kader-militieleger. Een klein beroepskader commandeerde dienstplichtigen die eenmaal per jaar in een lichte van 11.000 man opkwamen en een jaar onder de wapenen bleven. De dienstdaag van de gemiddelde milicien zal over het algemeen saai zijn geweest. Hij onderging een weinig inspirerende cyclus van exercitie, schietlessen en andere militaire instructie en van wacht- en corveediensten in veelal

kleine garnizoenen en in slechte staat verkerende kazernes. In september vonden het hoogtepunt en de afronding van de opleiding plaats: de grote divisiemanoeuvers op de heidevelden van het oosten des lands. Daarna zat hij zijn tijd gedurende de winter uit.

Het contingent werd samengesteld op basis van loting. Correctieven hierop waren aanvankelijk zowel plaatsvervanging (waarbij een ingelote milicien een ander betaalde om diegene in zijn plaats te laten dienen) als nummerwissel (waarbij een vrijgelote tegen betaling de plaats van een ingelote milicien innam). In de praktijk leidde dat ertoe dat ongeveer 20% van iedere lichte uit plaatsvervangers bestond, die bovendien dikwijls verscheidene jaren achtereen ingelote miliciens vervingen. Intellectueel, fysiek en moreel werden deze plaatsvervangers — in feite een soort beroepssoldaten — laag aangeslagen. Velen die het vereiste bedrag konden opbrengen dienden door deze mogelijkheid niet; het gegoede en ontwikkelde deel van de bevolking kon zich dus gemakkelijk verre van defensieaangelegenheden houden, maar wel ten koste van de kwaliteit van het leger.

Die afzijdigheid moest wel verminderen met de afschaffing van de plaatsvervanging in 1898. Bovendien werd in 1901 het aantal jaarlijks op te roepen dienstplichtigen verhoogd tot 17.500 en in 1912 zelfs tot 23.000. Daarenboven kon men na 1901 op grond van schoolopleiding of geschiktheid worden verplicht tot het vervullen van een onderofficiers- en na 1912 van een officiersrang. Bovendien werd van 1901 af iedere ingelote dienstplichtige na zijn militietijd gedurende zeven jaar oproepbaar als landweerman. Hij liep dus vijftien jaar lang het risico te worden opgeroepen. Zijn uitgelote leeftijdgenoten bleef dat alles bespaard. Die situatie, waardoor in oorlogstijd oudere ex-miliciens wel hun gezin moesten verlaten, maar uitgelote jongeren konden thuisblijven — een consequentie van het gehanteerde kader-militiesysteem — werd in militaire kring ook uit andere dan alleen militaire overwegingen als onrechtvaardig ervaren.

Het leger genoot in de Nederlandse samenleving weinig aanzien. Sinds 1830 had de gewapende macht haar bestaansrecht niet meer hoeven te bewijzen: bovendien was de interesse in legerzaken traditioneel al gering. De financiële en de persoonlijke druk werden door de politiek tot een minimum beperkt, en zolang plaatsvervanging moge-

lijk was, was een slecht betaalde carrière als vrijwilliger onaantrekkelijk en kon de gegoede burgerij zich van defensiezaken afzijdig houden.

In het begin van de 20e eeuw nam de interesse van de bevolking in defensieaangelegenheden echter langzamerhand toe, als gevolg van de afschaffing van de plaatsvervanging en door een groeiend besef van stijgende internationale spanning. Ook gingen defensieaangelegenheden in de partijpolitieke strijd tussen links en rechts een grotere rol spelen en kreeg door de uitbreiding van het kiesrecht de politiek meer aandacht voor problemen en leefomstandigheden van dienstplichtigen.

Militaire ontevredenheid

De overwinningen van het Pruisische leger in de jaren 1864-'71 en de ontvenderende ervaring van de eigen mobilisatie van juli-september 1870 hadden de wens tot ingrijpende verbeteringen doen ontstaan en leidden tot krachtige druk van militaire zijde op de politiek om het leger te versterken. Een groot aantal officieren keerde zich tegen het lage aanzien, de vermeende geringe effectiviteit van het leger, en het gebrek aan goed en voldoende kader. Hun oplossingen, hoewel met vele aanzienlijke onderlinge verschillen, kwamen op een aantal essentiële onderdelen overeen: het leger moest groter worden, de financiële privileges moesten worden afgeschaft en de bevolking als geheel moest naar vermogen bijdragen aan de verdediging van de staat.

Het officierskorps constateerde een zorgwekkende kloof tussen leger en volk. Het leger stond als „Fremdkörper”, als „kostbaar, kwijnend, uitheemsch kasplantje” los van de maatschappij die het claimde te verdedigen en de maatschappij scheen zich geen enkele moeite te willen getroosten het leger te integreren [1]. Al deze tekortkomingen konden worden opgelost indien een groter en representatiever deel van de bevolking in de landsverdediging participeerde. De vraag was vervolgens in welk stelsel van legerorganisatie die bevolking moest worden georganiseerd en met welke argumenten een ongeïnteresseerde bevolking kon worden overtuigd. Grosso modo waren er twee stelsels van legerorganisatie die als mogelijke oplossingen werden aangedragen.

De eerste was behoud van het bestaande kader-

militieleger, maar met persoonlijke dienstplicht en met een alternatief voor de, militair waardeloze, gemeentelijk georganiseerde schutterijen. Dit zou men de „militaire” oplossing kunnen noemen. Ze beklemtoonde militaire training in kazernes, een relatief lange tijd onder de wapenen van een door loting samengesteld contingent en resulteerde in een legervorm die, binnen de beperkte Nederlandse mogelijkheden, het meest overeenkwam met wat de omringende grote mogendheden op grotere schaal bezaten. Dit alternatief heeft het politiek uiteindelijk gehaald en in militaire kring voortdurend een grotere aanhang gehad dan de tweede mogelijkheid: algemene dienstplicht.

Kenmerkend voor algemene dienstplicht was dat men een oplossing zocht voor twee nadelen van het kader-militieleger: dat leger zou nog geen optimale band tussen leger en volk geven omdat er een „militaire kaste” los van de maatschappij bleef bestaan en er t.g.v. het systeem van loting een onrechtvaardig zware last op slechts een beperkt gedeelte van de mannelijke bevolking werd gelegd. De voorstanders van dit alternatief wilden daarom zowel het op te roepen contingent vergroten als de overigen in een ander verband militair oefenen. Om kastevorming te voorkomen en de kosten in de hand te houden diende de militaire training kort te zijn en bovendien zo min mogelijk in geïsoleerde, en bovendien ongezonde, militaristische bolwerken als kazernes plaats te vinden; het leger diende voorts zo min mogelijk door beroeps-officieren maar bij voorkeur door dienstplichtig kader te worden geleid. De voorstanders van algemene dienstplicht legden bovendien veel nadruk op allerlei vormen van fysieke training in de burgermaatschappij. Als antwoord op het imitatiegrote-mogendheidleger constateerden deze officieren dat hun stelsel beter paste in de nationale Nederlandse traditie van legervorming, waarin altijd een tweedeling van mobiel leger te velde en lokale verdediging van eigen stad of streek had bestaan. Hun stelsel zou men „nationaal-democratisch” kunnen noemen.

De niet-militaire argumenten, waarmee in de decennia na 1870 naar een kader-militieleger op basis van persoonlijke dienstplicht werd gestreefd, vertoonden veel overeenkomst met die waarmee later de algemene dienstplicht werd gepropageerd. Toch was toen, omstreeks 1900, binnen het

militaire milieu sprake van een sterke polarisatie tussen een meerderheid die het toen bereikte stelsel wilde behouden en een luidruchtige minderheid die in democratische zin verder wilde evalueren. Op de vraag waarom het militaire establishment die stap niet wilde doen, hoewel het leger dan een maximale omvang zou hebben, zal nog nader worden ingegaan.

Billijkheid en nationale eenheid

Het meest gebruikte argument om een groter deel van de bevolking in het leger op te nemen, was dat een evenrediger spreiding van die last niet meer dan billijk was. Vooral plaatsvervangings werd niet alleen als militair ongewenst, maar evenzeer als sociaal onrechtvaardig afgewezen. De Pruisische overwinningen kon men juist voor een belangrijk deel toeschrijven aan het feit dat de gegoede burgerij, het denkende en leidinggevende deel der natie, deel uitmaakte van het leger. Kon van hen, van wie in de burgermaatschappij een natuurlijk leiderschap werd verwacht, ook in het leger die leidinggevende rol niet worden gevraagd? Bovendien schreef de grondwet van 1848 in art. 177 voor dat de landsverdediging een *plicht* van iedere burger is. Voor de leidende klasse kon deze plicht niet anders betekenen dan het leger van kader te voorzien.

Hiertegenover mocht echter wel enige compensatie staan, te meer daar het leger de studievoortgang van de burgerjongen niet te veel mocht hinderen. Het zou dus niet onrechtvaardig zijn indien een aantal privileges werd verleend zoals: vrije keuze van garnizoen, keuze van het moment van opkomst, het recht buiten een kazerne te verblijven, en betere voeding en kleding. Deze privileges, geheel naar Pruisisch voorbeeld en door de burgerij zelf betaald, zouden groot maatschappelijk nut afwerpen aangezien de aanwezigheid van de zonen der ontwikkelde burgerij in het leger de hoge en lage standen verbreedde en een beschavende invloed op de laatste zou hebben. Zij aan zij zouden alle lagen van de bevolking strijden om het vaderland te behouden.

Zonder de verplichte persoonlijke dienst zal het leger nooit zijn, wat het behoort te wezen: een deel uit het lichaam der natie . . .

schreef de *Militaire Spectator* in 1876. ▷

Hierbij kwam nog dat de bezittende klasse het meeste belang had bij het voortbestaan van de maatschappelijke orde. Was het niet gevaarlijk de wapens uitsluitend in handen te geven van de proletariërs, die niets hadden te verliezen? Juist de persoonlijke dienstplicht kon eenheid onder het volk brengen, en:

... is dit, vooral in onze dagen van afgunst en haat, van socialistische woelingen en revolutionaire verschijnselen, niet een maatschappelijk voordeel van uitnemend gewicht?

vroeg in 1889 de artillerieofficier H. L. van Oordt zich af [2].

Na 1898 verdween die argumentatie niet, maar nu werd ze gebruikt ten gunste van de invoering van kaderplicht. Al snel was namelijk gebleken, dat de persoonlijke dienstplicht op zichzelf nog niet voldoende was om de burgerij dáár in het leger te krijgen, waar men ze bij voorkeur zag: als kader. Velen maakten van allerlei ontsnappingsclausules in de wet gebruik om de langere kaderopleiding te ontlopen, terwijl de wetgever de verplichting als officier te dienen tot 1912 nog miste. Nieuwe regelgeving en wettelijke dwang waren dus noodzakelijk om de bij de burgerij blijkbaar diepgewortelde desinteresse in militaire activiteiten te overwinnen.

Fysiek krachtiger en gedisciplineerder volk

De non-militaire instelling van het Nederlandse volk gold, zoals reeds opgemerkt, voor de officieren als axioma, maar in die situatie kon, mocht en behoefde niet te worden berust. Het potentieel van een fysiek en moreel krachtig volk was wel degelijk aanwezig: verschillende omstandigheden hadden het echter op de achtergrond gedrukt. Het was zeker nog mogelijk die ontwikkeling te keren. Waren de opstand tegen Spanje en de verschillende oorlogen tegen Frankrijk geen inspirerende voorbeelden van de militaire kwaliteiten van het Nederlandse volk geweest?

Volgens vele officieren was het Nederlandse volk, en vooral de jeugd, verslapt en bedorven door een aantal omstandigheden, zoals de lange periode van vrede, de toegenomen materiële welvaart, de desinteresse van de burgerij en de bloei van antinationale opvattingen, zoals socialisme, pacifisme en „kosmopolitisme”. Dat laatste was het libera-

le idee dat de toenemende verwevenheid tussen landen, vooral op economisch gebied, onderlinge verschillen zou doen verminderen en als vanzelf samenwerking als logische vervanging van conflicten zou doen prevaleren. Ten slotte voegde het bestaande onderwijssysteem, dat met zijn eenzijdige nadruk op intellectuele „boekenwijsheid” slechts „zwakke, geleerde, nerveuze mannetjes” voortbracht, nog zijn steentje toe aan die algemene verslapping [3].

Tegenwicht tegen die betreuzenswaardige ontwikkeling kon alleen komen via een militaire en terzelfder tijd nationale impuls, te verwezenlijken door meer aandacht voor de fysieke ontwikkeling en vaderlandslievende gevoelens van de Nederlandse jeugd. Verschil van opvatting bestond echter over hoe leger en school de taken dienden te verdelen en welke rol aan „particulier initiatief” kon worden overgelaten. Bij dat laatste kan men denken aan schiet-, weerbaarheids- en sportverenigingen. Vast stond in ieder geval dat discipline, tucht, plichtsbetrachting, vaderlandsliefde, opofferingsgezindheid en een goede lichamelijke ontwikkeling tot de belangrijkste eigenschappen van het Nederlandse volk moesten gaan behoren en het leger achtte zich bij uitstek geschikt daaraan een bijdrage te leveren, niet alleen ten eigen bate maar ook voor de samenleving als geheel:

... een nationaal leger als het onze is niet alleen de waarborg voor het blijvend bezit onzer instellingen en vrijheden, maar tevens de grote volksschool, waar orde en plicht beoefend en in de burgermaatschappij overgebracht worden ...

schreef het gezaghebbende liberale tijdschrift *De Gids* [4]. En in dezelfde zin schreef de officier Van Sloten:

... het leger (...) is de beste school der gehoorzaamheid en plichtsvulling, de steunpilaar van orde en regelmaat. [5]

Dat de officieren zich hiermee voor een allesbehalve gemakkelijke taak stelden, bleek o.m. uit hun uitlatingen over aspecten van het volkarakter, zoals:

Onze jeugd is over het algemeen losbandig en brutaal, mist allen eerbied voor het gezag, wordt gekenmerkt door vernielzucht; het aantal overtreddingen, door jeugdige boosdoeners begaan, stijgt ontzettend [6] ... en: ... de lamheid en traagheid, de eigenzinnigheid en de zucht tot tegenspraak, die men eigenschappen van den Nederlander noemt, zij kunnen in het leger niet geduld worden. [7]

De meerderheid van de officieren was van mening dat al die slechte eigenschappen bij voorkeur in de militaire ambiance van de kazerne moesten worden afgeleerd. Zij bepleitten dus een zo langdurig mogelijk verblijf daarin; één jaar was wel het minimum. De verkorting van de oefentijd tot 8½ maand, die in 1901 werd ingevoerd, achtten zij dan ook bijzonder schadelijk en hun verzet daartegen bleef tot de Eerste Wereldoorlog onverminderd voortduren. Dat ging zelfs zover dat een aantal van hen niet meer voor de gevechtswaarde van de Nederlandse militair wilde instaan.

De nadruk op de kazerne betekende echter niet dat die officieren een aan de diensttijd voorafgaande fysieke training verwierpen. Integendeel: ze werd door hen zelfs noodzakelijk geacht om tijdens de korte tijd onder de wapenen tot voldoende resultaten te kunnen komen. Toch beoordeelden de voorstanders van het kader-militieleger de training buiten het leger anders dan de voorstanders van de algemene dienstplicht, die in het algemeen meer aandacht hadden voor oefening buiten de kazernemuren en buiten de dienstdiensttijd.

De voorstanders van het kader-militieleger waren van mening dat krijgstuicht — bij hen het centrale begrip dat discipline, gehoorzaamheid, plichtsbetrachting, opofferingsgezindheid enz. omvatte — alleen in die gesloten omgeving optimaal kon worden aangeleerd. Vooral vanaf de jaren '90, toen de politiek steeds meer naar verkorting van de oefentijd scheen over te hellen, werd van militaire zijde de onvervangbaarheid van de militaire vorming in de kazerne beklemtoond. In de woorden van de infanterieofficier Schönstedt:

Met plaatselijke oefeningen toch, kweekt men geen soldaten. Gedurende een langen tijd moet de soldaat de krachtige maar rechtvaardige hand van de onverbiddelijke krijgstuicht op zich hebben voelen drukken. Buiten de kazerne kan men wel burgers leeren soldaatje spelen, maar soldaten vormt men slechts in de kazerne. [8].

Dat in de kazerne méér zou moeten worden aangeleerd dan alleen militaire vormen en eigenschappen, werd niet bepleit. De oproep van de officier van de infanterie Buys om ook, naar Frans voorbeeld, geschiedenis, aardrijkskunde alsmede staatsinrichting aan de recruten bij te brengen, werd niet overgenomen [9]. Wel zou kort voor de mobilisatie een begin worden gemaakt met voorlichting op het gebied van hygiëne, vooral van de

J. T. T. C. van Dam van Isselt, officier der infanterie en gouverneur van de KMA, bepleitte een nauwe band tussen leger en maatschappij, en inspireerde zijn zoon, W. E. van Dam van Isselt, in diens strijd voor algemene dienstplicht

voeten. Daaraan lagen echter de slechte prestaties tijdens marsen als gevolg van voetklachten ten grondslag.

De militaire publicisten ten gunste van de algemene dienstplicht legden, zoals reeds opgemerkt, de nadruk echter anders. Vooraanstaand hierbij waren o.m. vader en zoon Van Dam van Isselt, resp. infanterist en artillerist, en de infanterist Polvliet. In 1895 schreef J. T. T. C. van Dam van Isselt *Volksofvoeding en volksweerbaarheid*, waarin hij de politieke leiding verweet sinds 1848 niets te hebben gedaan om het Nederlandse volk krachtig te maken, zodat het land nu in een treurige situatie verkeerde met een impopulair leger en een zwakke bevolking. Als niet tijdig ingrijpende hervormingen in het onderwijs plaatsvonden en de bevolking werd aangespoord zich vrijwillig militair te oefenen, zou het onafhankelijke voortbestaan van Nederland twijfelachtig zijn. De jeugd moest uit de bedompte klaslokalen naar buiten, voor spelen in de open lucht. In plaats van feitenkennis moest hen zelfstandigheid, vrijheidsliefde en offervaardigheid worden bijgebracht, alleen dan zou de juiste „zedelijke kracht” weer in het Nederlandse volk gaan schuilen, die nodig was om het voortbestaan van de staat te verzekeren. De

Engelse „public schools” waren zijns inziens hierin navolging waard.

Van Dam, die al in 1880 zijn eerste brochure over dit onderwerp had geschreven, stond in deze opvattingen niet alleen. Vanaf 1888 had de gymnastiekleraar van het Rotterdamse Erasmiaans Gymnasium, S. van Aken, gepleit voor meer lichamelijke opvoeding voor de jeugd, waardoor de kazerne-tijd kon worden bekort. In 1900 schreef Van Aken:

Door de opvoeding in het huisgezin, door het onderwijs in de school en meer bepaald en direct in de gymnastiekzaal en op de speelplaats worden de militaire hoedanigheden op veel deugdelijker grondslag ontwikkeld dan in het leger. [10].

Deze fysieke opvoeding kon overigens niet los worden gezien van aankweken van meer vaderlandsliefde. Nationale feestdagen zouden bv. volgens Polvliet met volkssportwedstrijden moeten worden gevierd. Dezelfde gedachten vinden wij ook terug bij W. E. van Dam van Isselt, die vanaf omstreeks 1900 het vaandel van zijn vader overnam. Hij voegde bij diens ideeën en die van Van Aken een uitgewerkte legerorganisatie, waarvoor hij in een groot aantal publikaties en via de vereniging „Volksweerbaarheid” propaganda maakte. Hij beklemtoonde dat de landsverdediging alleen met succes kon worden gevoerd indien ze was gebaseerd op een hechte band tussen leger en volk, op de eigen Nederlandse traditie en op optimaal gebruik van de grote defensieve waarde van het Nederlandse terrein: het polderland. Dus:

Het krijgswezen behoort te zijn een orgaan van den Staat dat, zij het op eigenaardige, doch daarom niet minder krachtige, wijze bijdraagt tot onze zedelijke, lichamelijke en materiële welvaart. [11]

De basis hiervoor moest worden gelegd in het gezin en op school en diende te bestaan uit een fysieke en morele opvoeding en een grondige kennis van de vaderlandse geschiedenis. Hij schreef:

Aan de hand onzer eigen geschiedenis, door te wijzen op den heldenmoed en den heldenzin onzer voorvaderen (. . .) kan deze verslapping van ons nationaal zelfbewustzijn het veld ruimen voor een opgewekte, diepgevoelde vaderlandsliefde. ([11]27)

De bijpassende legerorganisatie diende puur nationaal te zijn, d.w.z. geen kopie van de grote mogendheden (Duitsland) zoals Nederland toentertijd bezat, maar ook geen kopie van het Zwitserse militieleger. Het militieleger paste volgens Van

Dam wel bij de van nature krijgshaftige Zwitsers maar niet bij onze amilitaire „boertjes” [12], hetgeen de oud-inspecteur van de infanterie W. G. F. Snijders — hoewel in zijn conclusies de tegenpool van Van Dam — bevestigde. Volgens Snijders

. . . legde de eindeloze ruimte onzer vlakten, plassen en zeeën in onzen volksaard de kiemen voor de zucht naar vrijheid, daarmede tevens voor hare uitwassen van ongebondenheid en bandeloosheid. [13]

Hoe anders was de Zwitser door zijn omgeving gevormd!

Het nationale leger moest, volgens Van Dam, bestaan uit een militair goed geoefend mobiel veldleger en een grote legerreserve, die in polders en verdedigingsstellingen een hardnekkige, guerrilla-achtige verdedigingsoorlog kon voeren. De totale bevolking kon op die wijze bij de landsverdediging worden ingezet.

Bij de voorstanders van het kader-militieleger konden de ideeën van Van Dam geen genade vinden. Hun belangrijkste argument tegen het systeem van algemene dienstplicht was dat de oefening buiten het leger nooit kon opwegen tegen die binnen de kazernemuren. Wanneer het ging om een sterke krijgsmacht met — ook in hun eigen belang — goed geoefende dienstplichtigen, dan kon niets een intensieve militaire training vervangen; hooguit zou gymnastiek op school die kunnen aanvullen.

De verwezenlijking van het denkbeeld „volksleger” zal zijn een volkswapening zonder meer. Haar zal ontbreken individuele geoefendheid, tucht, samenhang, zelfvertrouwen, onderlegd kader en geschoolde aanvoering, organisatie, in één woord alles, wat het onderscheid vormt tusschen een gewapende volksmassa en een leger . . .

kritiseerde ritmeester Benteyn Van Dams alternatief [14].

Daarbij kwam echter nog een bezwaar. De denkwereld van de meerderheid van het officierskorps werd bepaald door de algemeen in Europa heersende opvatting dat met grote legerverbanden offensief moest worden opgetreden. In de Nederlandse verhoudingen betekende zulks dat de Nederlandse defensiestrategie steeds meer werd gebaseerd op een veldleger dat mobiel in het oosten of zuiden van het land opereerde. Dat ging lijnrecht in tegen een strategie van hardnekkige, maar toch lijdelijke verdediging door een maar in beperkte mate militair geoefende bevolking.

Conclusie

De argumentatie van het maatschappelijke nut van militaire training overziende, valt op dat vele van de genoemde voordelen een lang leven leiden en in verschillende discussies werden gebruikt. Maar óók dat een aantal argumenten uit huidig perspectief als „gedateerd” kan worden beschouwd. Andere problemen daarentegen lijken een minder tijdgebonden karakter te hebben, zoals de „onrechtvaardigheid” van het oproepen van slechts een beperkt aantal van de beschikbare dienstplichtigen — zij het via loting of via het huidige systeem — de integratie van het leger in de maatschappij en het maatschappelijke en economische nut van dienstplicht voor de maatschappij

als geheel en de individuele dienstplichtige in het bijzonder. Nader onderzoek naar „blijvende” en „tijdgebonden” argumenten kan verhelderend werken. Het geeft aan waarin bepaalde perioden van andere zijn te onderscheiden en wat voor die perioden karakteristiek is, maar ook welke opvattingen en denkwijzen aangaande de defensie onder de Nederlandse bevolking een hoge mate van continuïteit bezitten. Die continuïteit zou wel eens groter kunnen zijn dan meningen denkt.

Nadere studie en dieper inzicht in de reeds gevoerde discussies over de positie en vorm van de dienstplicht in de Nederlandse omstandigheden kunnen de kwaliteit van de huidige discussie verhogen en voorkomen dat veel inkt overbodig vloeit.

Literatuur

1. Anon. — Militaire opvoeding en de moderne oorlog. *De Gids* (1904)(3)297.
2. H. L. van Oordt — *De persoonlijke dienstplicht*. Leiden (1889)46.
3. Anon. — *De Tijdspiegel* (1901)(3)477.
4. Anon. — *De Gids* (1889)(2)260-261.
5. P. K. P. J. van Sloten — *Het beginsel van den krijgsmacht*. 's-Hertogenbosch (1876)44.
6. J. Eysten — De positie van het leger in de maatschappij. *De Tijdspiegel* (1906)(2)54.
7. S. van Aken — Van eigen bodem. *Mil. Spect.* 72(1903)588.
8. W. C. Schönstedt — *De Nederlandsche infanterie*. Den Haag (1898)30.
9. T. W. J. Buys — Eene overdenking. *Mil. Spect.* 72(1903)566-575.
10. S. van Aken — Volkswaerbaarheid. *De Gids* (1900)308.
11. W. E. van Dam van Isselt — *Volkswaerbaarheid*. 2e dr. Amsterdam (1901)23.

12. W. E. van Dam van Isselt — *Mil. Spect.* 69 (1900)408.
13. W. G. F. Snijders — Het leger. *De Tijdspiegel* (1911)(3)148.
14. J. M. Bentejn — *Volkswaerbaarheid?* Den Haag (1907)44.

VOORTS

- R. H. E. Gooren — *Krijgsmacht en krijgsmacht in de Nederlandse politiek 1866-1914*. Utrecht (1987).
- C. Kloos — De opvoedende functie van de krijgsmacht. *Mil. Spect.* 131(1962)(7)315-322.
- J. van der Meulen — *De taal van de dienstplichtcultuur*. Assen (1984).
- Krijgsmacht en maatschappij. Ontwikkelingen, vraagstukken, aanbevelingen* (deelrapp. Stumik). Min. van defensie, Den Haag (1977).
- Motivatietoets onder het Nederlandse volk*. Stg Volk en Verdediging, Den Haag (1964).
- Afscheid van de dienstplicht? *Kontakt bulletin* 12 (1976)20. Stg Volk en Verdediging, Den Haag.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wél graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?

Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Peuleyen 164, 2742 EP Waddinxveen.

drs. J. Hoffenaar

tweede luitenant der intendance

De militaire aftocht uit Indonesië 1949-1951

De KL gaat uit Indonesië weg. Het KNIL wordt gereorganiseerd en aan het einde van de reorganisatie, die een halfjaar zal duren, opgeheven. Nederlandse zee- en luchtmachtverkrachten verlaten Indonesië eveneens. Het soevereine Indonesië zal zelf voor zijn defensie zorgdragen, zoals elke soevereine natie dat pleegt te doen, en in de overgangstijd zal Indonesië gebruik maken van hulp en bijstand, welke Nederland, voor zover Indonesië dat vraagt, zal geven.

Aldus luidde de zakelijke mededeling van staatssecretaris van oorlog mr. W. H. Fockema Andrae in het Strijdkrachtenprogramma voor de radio op 3 november 1949, een dag na de afsluiting van de Ronde-tafelconferentie (RTC). Na twee en een halve maand onderhandelen hadden de Nederlandse en de Indonesische delegaties de laatste knopen doorgemaakt. De soevereiniteit over Nederlands-Indië zou op 27 december 1949 aan de Verenigde Staten van Indonesië worden overgedragen en deze federale staat zou samen met het Koninkrijk der Nederlanden een Nederlands-Indonesische Unie vormen, waarbinnen een aantal zaken gemeenschappelijk zou worden behartigd.

Omdat dit laatste in de praktijk weinig om het lijf had, betekenden de resultaten van de RTC voor Nederland dat het pleit definitief in zijn nadeel was beslecht. Een ware volksverhuizing kwam op gang. De meeste KL- en KM-militairen keerden terug naar Nederland. De helft van de Europese (Nederlandse) KNIL-militairen nam de boot naar ons land om zich te voegen in de gelederen van de KL, die met gezwinde spoed werd opgebouwd. De andere helft demobiliseerde in Indonesië of in Nederland. Indische bestuursambtenaren paktten eveneens hun biezen. Planters, handelaren en industriëlen bleven, totdat ook zij in 1956 Indonesië gedwongen moesten verlaten. Dat waren allemaal ingrijpende gebeurtenissen die, vooral vanwege het plotselinge karakter ervan, maar moeilijk waren te begrijpen en te verwerken. Veel Nederlanders hadden last van een dekolonisatietrauma.¹

Het verlies van Indië roept veel vragen op. Waarom werd de soevereiniteit in december 1949 overgedragen en moesten de militairen zo overhaast vertrekken? Vele oud-militairen vragen zich af of het wel zover had moeten komen. Bij de beantwoording van die vragen zal moeten worden gekeken naar de internationale aspecten van het conflict, de binnenlandse factoren — zowel aan Indonesische als aan Nederlandse kant — en zeker ook naar de militaire kant van de kwestie, zowel op strategisch als op tactisch niveau. Een andere vraag is: hoe verliep de aftocht precies en welke problemen deden zich daarbij voor? Tot slot, de recente aandacht voor de veteranenproblematiek doet vermoeden dat het verlies van Indië en de militaire aftocht door velen nog niet zijn verwerkt. Bij dat laatste kunnen enkele kanttekeningen worden geplaatst.

Onverzoenlijke uitgangspunten

In Nederlands-Indië werd, evenals elders in Zuidoost-Azië, het dekolonisatieproces na 1945 versneld. Versneld, omdat, zeker met de kennis achteraf, kan worden gesteld dat vrijwel overal in deze regio de eerste aanzetten daartoe reeds voor de Tweede Wereldoorlog vielen waar te nemen.

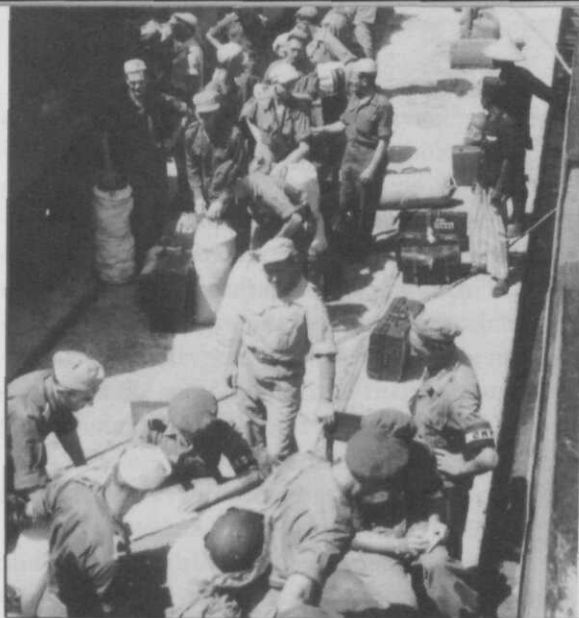
Hier raken wij meteen de achilleshiel van het Nederlandse beleid ten aanzien van Indië na 1945. In Nederland beseften men niet dat in Indië een ware sociale en nationalistische revolutie gaande was. Grote delen van de bevolking stonden achter de nationalistische onafhankelijkheidsidealen. Als oorzaken hiervoor kunnen worden aangewezen: het feit dat het Nederlands-Indische bestuur vóór de oorlog de Indonesiërs in hun politieke rechten altijd kort had gehouden, dat Nederland niet in

¹ Ontleend aan: A. Lijphart — *The trauma of decolonization: the Dutch and West New Guinea*. New Haven/Londen (1966).

staat was geweest Indië tegen de Japanse aanval te verdedigen, en de Japanse bezetting.

Slechts weinigen, zoals luitenant gouverneur-generaal dr. H. J. van Mook, beseften na de oorlog dat Nederland niet kon doen alsof er in Indië niets was veranderd en dat de Nederlanders niet zonder meer konden terugkeren. De meeste Nederlanders dachten echter, meestal in alle oprechtheid, eerst de rust en de orde te kunnen herstellen en vervolgens te praten over zelfstandigheid op termijn. In de beroemde 7-Decemberrede (1942) van Koningin Wilhelmina, waarin de Indonesiërs op den duur meer zelfstandigheid werd beloofd en die, in ieder geval publiekelijk, als leidraad van de Nederlandse Indië-politiek gold, werd geen termijn genoemd. In Nederland had men geen haast, dat was duidelijk. Spoedig bleek dat de meeste Nederlanders nog niet rijp waren voor een versnelde onafhankelijkheid van de kolonie in de Oost. De Republiek werd voorgesteld als een „zooitje ongeregeld”, dat absoluut niet de meerderheid van de bevolking vertegenwoordigde. Begrip groeide er wel voor enkele leiders als Sjahrir en Hatta, maar verder bleef het beeld vrijwel onveranderd. De Indonesische bevolking was in de visie van de meeste Nederlandse beleidsmakers en de bevolking verdeeld in goedwillenden, die recht hadden op Nederlandse bescherming, en extremisten die het volk terroriseerden. Na de eerste anderhalf jaar waarin aan Nederlandse zijde nog serieus werd gezocht naar compromissen, verhardde het Nederlandse beleid. Nederland startte een politiek gericht op de vorming van deelstaten, waarvan de Republiek op Java en Sumatra er één zou zijn. Hoe men het ook wendt of keert, dit kwam in de praktijk neer op een verdeel-en-heerspolitiek, gericht op een zo groot mogelijke Nederlandse invloed in de archipel. De verborgen Nederlandse agenda, zo is het wel eens omschreven, bestond slechts uit één punt: de zekerheid verkrijgen dat in een toekomstig onafhankelijk Indonesië ruimte zou blijven voor Nederlandse ondernemers en kennis, alsmede voor het KNIL.² „Indië verlorren, rampspoed geboren” was een algemeen aanvaarde theorie.

De Indonesische partij bood gedurende het conflict voortdurend een chaotische aanblik; hoe kan

Afscheid van Indië

het ook anders in een revolutionaire situatie. De leiders waren bereid tot het sluiten van compromissen; de radicale achterban, bestaande uit de TNI, losse strijdgroepen en jongeren, wilde daarentegen het Nederlandse gezag in de archipel onder geen enkele voorwaarde meer erkennen. De federalisten, de vertegenwoordigers van de deelstaten en -gebieden en voorstanders van een toekomstige federale Indonesische staat, gingen aanvankelijk een heel eind met het Nederlandse beleid mee. Zij trachtten aldus speelruimte ten opzichte van het dominante Java te creëren.

De kentering

Vanaf 1948 begon Nederlands positie te verzwakken. Een groot aantal factoren hielp de kolonie een handje. Van doorslaggevend belang was de veranderde houding van de Verenigde Staten. Tot de zomer van 1948 stonden zij achter Nederland, mits ons land de wapens niet hanteerde. Zij trachtten door het voorzitterschap van de VN-commissie van goede diensten Nederland impliciet te steunen. Het (voorlopige) herstel van het Nederlandse gezag in Indië zou het communisme aldaar tegenhouden. Bovendien was het met het oog op de Russische dreiging in Europa zaak om niet al te grote meningsverschillen tussen de Westerse staten te creëren. De VS konden niet al te duidelijk voor hun pro-Nederlandse standpunt uitkomen, omdat dit in strijd was met het door hen beleden anti-kolonialisme en zodoende zowel in het binnenland, als in het buitenland veel kwaad

² J. van Doorn en W. J. Hendrix — *The process of decolonisation 1945-1975. The military experience in comparative perspective*. Rotterdam (1987)40.

bloed zou zetten. Vanaf half 1948 raakten steeds meer Amerikaanse beleidsmakers ervan overtuigd dat het Nederlandse beleid niet juist was en bovendien voor het indammen van het communisme niet effectief. Zij constateerden dat het nationalisme in Indonesië aan kracht won en dat een georganiseerd bestuur van de grond kwam. Bovendien waren naar het oordeel van de VS de Nederlandse troepen hard nodig voor de wederopbouw van een leger in Europa: de Koude Oorlog was in alle hevigheid uitgebroken.

Velen in Nederland waren destijds, en zijn ook nu nog, geneigd bij een analyse van het verlies van Indië verwijtend met de vinger in de richting van de Verenigde Staten te wijzen. Ten onrechte. Het heeft meer weg van zwartepieten dan van kritisch zelfonderzoek. Immers, of de VS het bij het juiste eind hadden is van secundair belang (zij hadden het ten aanzien van Nederlands-Indië overigens wel). Van primair belang is of het Nederlandse beleid juist was. Dit was gebaseerd op een verkeerde inschatting van de gevoelens van de Indonesische bevolking en op een onderschatting van de beginselen van *raison d'état*.

Terwijl de internationale druk op Nederland toenam, ging een aantal andere factoren een belangrijke rol in het conflict spelen. Nederland kon het namelijk financieel en economisch niet langer volhouden een groot leger overzee in stand te houden. De wederopbouw kostte veel geld. Dat kwam vanaf 1948 voor een deel in de vorm van de Marshall-hulp uit de VS. Deze dreigden nu met stopzetting van de dollargiften wanneer Nederland zijn Indië-politiek niet wijzigde. Ook voor de opbouw van een leger in Europa waren geld en mankracht nodig. Bezuinigingen hadden de regering al gedwongen vanaf 1948 minder troepen naar Indië te sturen. De Russische inval in Tsjecho-Slowakije in februari 1948 deed het grote publiek het belang van een sterke defensie in Europa beseffen. Tevens moet worden bedacht dat er ook een niet te verwaarlozen sociale factor om de hoek kwam kijken. Hoeveel jongemannen moesten nog uit hun gezin, werkkring of opleiding worden gerukt en naar Indië worden gestuurd alvorens rust en orde daar zouden zijn gehandhaafd? Hoeveel slachtoffers zou dit nog kosten?

Ook aan het Indonesische front ontwikkelden zich de zaken steeds meer ten voordele van de Republiek. Zoals gezegd, was het Republikeinse be-

stuur levensvatbaar. Dat bleek overduidelijk bij het neerslaan van de communistische coup in Madioen in september 1948. Die gebeurtenis gaf voor de VS de doorslag om hun beleid te wijzigen. Ook de federalisten wijzigden hun standpunt vanaf het najaar van 1948. Zij voelden zich herhaalde malen door de Nederlandse regering gepasseerd en gingen zich meer en meer achter de Republikeinse banier scharen, erkennend dat de bevolking de Republiek bij uitstek als de vertegenwoordiger van het onafhankelijkheidsideaal zag. Een belangrijke ontwikkeling was bovendien dat men in ondernemerskringen in de loop van 1947/48 steeds sterker tot de overtuiging kwam dat het aantrekkelijker was met de Republiek samen te werken dan haar te bestrijden. De ondernemers meenden dat op deze manier hun zaken beter werden geënd.

Last but certainly not least moet bij de analyse van de ommekeer in de Nederlands-Indonesische krachtsverhoudingen worden gekeken naar de specifiek militaire kant van de zaak. Er werd een guerrilla gevoerd. De speerpuntenstrategie van legercommandant luitenant-generaal S. H. Spoor was hierop slecht toegesneden. Ik kom hierop later nog terug. Er was in 1948 in toenemende mate sprake van een militaire patstelling. De TNI, die zich steeds beter ging organiseren, beheerste het platteland en de berggebieden, terwijl de Nederlandse troepen de steden en de economische centra in handen hadden.

In het licht van alle bovengenoemde ontwikkelingen moet de eind 1948 ingezette militaire actie veeleer worden gekarakteriseerd als een wanhoopsoffensief. Aan de beslissing om tot deze operatie over te gaan was langdurig beraad voorafgegaan. De autoriteiten zagen geen alternatief. Nederland had vrijwel alle steun in het buitenland en in Indië verloren en kon alleen nog maar vertrouwen op hulp van hogerhand. Een duidelijk beleid voor ná de actie ontbrak. Het Nederlands-Indische kaartenhuis stortte na de operatie dan ook vrijwel onmiddellijk ineens. Spoor's speerpuntenstrategie bleek niet effectief.³ De Nederlandse troepen waren niet in staat de nieuw bezette gebieden op Java en Sumatra metterdaad te beheersen. De Republikeinse troepen lieten zich niet in-

³ Het Nederlandse militair-strategische beleid is onderwerp van de eind dit jaar te verschijnen dissertatie van mevr. drs. P. M. H. Groen.

sluiten en overmeesteren. De militaire leiders werden niet gevangen genomen en konden hun manschappen reorganiseren en aanzetten tot een zeer effectieve guerrilla. Met deze ontwikkelingen geconfronteerd zag Spoor zich in maart 1949 genoodzaakt de geplande pacificatietermijn van drie tot zes maanden los te laten en uit te gaan van een periode van maar liefst anderhalf jaar. Dat was mede een argument voor de Nederlandse regering om haar koers in de door de Republikeinen gewenste richting te verleggen.

Onder internationale druk verlieten de Nederlandse troepen Djokjakarta in mei 1949 en werden de tijdens de actie gevangenen genomen politieke leiders van de Republiek weer in hun posities hersteld. Dat zulks bij de Nederlandse militairen, die in een afmattende guerrilla waren verwickeld, een grote kater veroorzaakte, is te begrijpen. Een paar maanden later volgde een officiële wapenstilstand. Vervolgens gingen de partijen aan de onderhandelingstafel zitten. In de Ronde-tafelconferentie moest Nederland alle troepen uit handen geven, ook de militaire. Het KNIL werd opgeheven. De TNI werd de kern van de Republiek. Van een gemeenschappelijke Uniedefensie kwam niets terecht; alleen een militaire missie bleef achter. De Republiek zou met behulp van de TNI al snel ook de politieke overeenkomsten ongedaan maken door reeds acht maanden na de soevereiniteits-overdracht de eenheidsstaat uit te roepen.

Tegenwerpingen

Op menige reünie van oud-Indiëgangers vallen diverse tegenwerpingen tegen het voorgaande be-
toog te beluisteren. Wanneer de Nederlandse militairen tijdens de eerste politionele actie naar Djokjakarta hadden mogen doorstoten, zo luidt een van die tegenwerpingen, dan was de Republikeinse tegenstander zo'n gevoelige klap toegebracht dat hij er misschien wel nooit meer bovenop was gekomen en Nederland in staat was geweest Indië in een rustig tempo naar de onafhankelijkheid te leiden. Deze theorie heeft een grote aantrekkingskracht, althans bij eerste kennismaking. Maar de wens lijkt hier de vader van de gedachte. Het is namelijk zeer de vraag — het blijft natuurlijk speculeren — of Nederland zijn gezag had kunnen handhaven. De aanhangers van de

Republikeinse zaak zouden niet opeens andere gedachten erop nahouden. Bovendien moet de vraag worden gesteld of een vervolg van de succesvolle opmars niet ook in militair opzicht een schijnoverwinning was geweest. De Republikeinse troepen vluchtten immers het zijterrein in. De ervaringen na de tweede politionele actie, toen de TNI weliswaar veel beter was georganiseerd dan medio 1947, doen het ergste vrezen. De nationalistische brand smeulde en zou, zo kunnen wij achteraf vrijwel zeker aannemen, vroeg of laat weer opvlammen.

Het terugtrekken uit Djokja in mei 1949 werd destijds, maar wordt ook heden ten dage, als een dolkstoot in de rug ervaren. „De politiek” was laf en veranderde de militaire overwinning in een totale nederlaag. In deze redenering wordt echter het feit veronachtzaamd dat Nederland schaakmat stond. De meest wijze oplossing was dan ook zich zonder verder gezichtsverlies uit Indië terug te trekken. In dit licht moet ook de uitzonderingspositie van Nieuw-Guinea worden gezien: het was een doekje voor het bloeden. Het was niet iedereen gegeven die realiteit onder ogen te zien. Zo drongen nog tijdens de Ronde-tafelconferentie bijna alle hoge militairen in Indië aan op een derde politionele actie.⁴ Het verloop van de Nieuw-Guinea-affaire, waarbij sprake was van een herhaling van zetten, laat zien dat Nederland het verlies van Indië ook tien jaar later mentaal nog niet had verwerkt.

In sommige delen van Indonesië werden de Nederlandse troepen destijds met gejuich door de bevolking verwelkomd. Het Nederlandse beleid werd gesteund door de Indonesische bevolking, redeneerde men vervolgens. Het gejuich had echter alles te maken met de behoefte aan orde en rust, maar weinig met vreugde over de terugkomst van de Nederlanders: vrij veel Indonesiërs beschouwden hen niet meer als hun meesters. Dat was verleden tijd. Het overgrote deel van de bevolking steunde het Republikeinse onafhankelijkheidsstreven. Zij zat echter tussen twee vuren. Angst voerde de boventoon. Beide partijen deinsden niet terug voor geweld om delen van de bevolking achter zich te krijgen. Dat in een dergelijke situatie de komst van Nederlandse militairen — waardoor voorlopig de rust zou terugkeren —

⁴ J. G. de Beus — *Het laatste jaar van Nederlands-Indië*. Rotterdam (1987)144.

werd verwelkomd, is dan ook zeer goed te verklaren; alleen anders dan veelal gebruikelijk.

De militaire aftocht

De RTC-afspraken bezegelden het lot van de Nederlandse strijdmacht in Indië. Deze moest zo snel mogelijk worden afgevoerd en werd slechts in geringe mate geduld voor het verlenen van advies en het geven van opleidingen. Alleen de Koninklijke marine was nog een taak bij mijnneveegoperaties toebedacht.

De terugkeer van de KL-militairen bracht grote problemen mee. De doorgangskampen in Indonesië konden de stroom nauwelijks verwerken: in de maanden maart, april en mei 1950 vertrokken er ruim 10.000 per maand. Bovendien kostte het de grootste moeite om voldoende extra buitenlandse schepen te charteren. De afgesproken repatriëringstermijn van zes maanden bleek al snel te kort. De betrokken instanties gingen vervolgens ervan uit dat de KL Indonesië in september zou hebben verlaten. Ook ditmaal bleek het niet mogelijk de belofte gestand te doen; geen nieuw fenomeen, want al vanaf de eerste politionele actie waren de repatriëringstermijnen voortdurend verschoven. Nu vertraagden de problemen van de Amboneze ex-KNIL-militairen de verscheping. De laatste KL-militairen, met uitzondering van de leden van de Nederlandse Militaire Missie, verlieten Indonesië op 4 juni 1951 per vliegtuig.

De Ambonezenkwestie, waarop later nog wordt teruggekomen, vormde een onderdeel van de totale liquidatie van het KNIL. Het kille besluit het Indische leger op te heffen had een opmerkelijke, en voor de betrokken militairen dramatische, voorgeschiedenis. In de visie van de Nederlandse en Indische politici en legerleiding moest dit paradoxaal een centrale rol spelen bij de opbouw van het Indonesische leger, alsmede, na een fusie met de KL, de Nederlandse invloed in de Uniedefensie zo groot mogelijk doen zijn. De Republiek stond op een geheel ander standpunt. In haar ogen moest het KNIL worden ontbonden en vervolgens moest de ex-KNIL-militairen de mogelijkheid worden geboden individueel naar het Indonesische leger over te gaan. De federalisten meenden dat het KNIL in zijn geheel een orgaan van de nieuwe staat moest worden. Het zou dan een te-

genwicht tegen Java, de Republiek en de TNI vormen. Naarmate de Republikeinse positie in de loop van 1949 sterker werd, moest Nederland meer inbinden. Toen van een Uniedefensie vrijwel zeker weinig zou terechtkomen en het KNIL daarbij geen rol werd toebedacht, zou een fusie tussen KNIL en KL in de praktijk op een enorme vergroting van de KL neerkomen. Dit zou de Nederlandse staat veel geld kosten. Het Nederlandse kabinet begon zich dan ook tegen een fusie te keren en een aantal kabinetsleden wenste dat het KNIL maar aan de nieuwe staat werd overgedaan. Dat idee stuitte op fel verzet bij de militaire top in Indië. Op een dergelijke manier kon toch niet worden omgesprongen met militairen die altijd het Nederlandse gezag hadden gesteund. Het was bovendien moreel onaanvaardbaar. De voormalige vijanden tot samenwerking dwingen kon niet. Het KNIL zat duidelijk in de knel. In de RTC werd uiteindelijk een oplossing gevonden. De inheemse KNIL-militairen konden toetreden tot het federale Indonesische leger of demobiliseren, en de Europese militairen kregen drie alternatieven voorgelegd: na aanvaarding van het Indonesische staatsburgerschap overstappen naar het Indonesische leger, demobiliseren of toetreden tot de KL. Op 26 juli 1950 werd het KNIL ontbonden. Ruim de helft van de Europese KNIL-militairen, bijna 8000 man, was naar de KL overgegaan en ruim de helft van de inheemse militairen, bijna 26.000 man, was individueel of onderdeelsgewijs toegetreden tot het federale leger.

Dit zijn de nuchtere cijfers. De „reorganisatie” van het KNIL, zoals de opheffing werd genoemd, verliep in de eerste helft van 1950 niet zonder problemen. Zij kwam voor de meeste KNIL-militairen als een donderslag bij heldere hemel. Zij waren in de loop van 1949 nauwelijks op de hoogte gebracht van de diverse opties met betrekking tot hun toekomst en dus niet voorbereid op de onmiddellijke liquidatie. Zij waren het kind van de dekolonisatierekening. Hun toekomst was onzeker. Lange tijd was onbekend onder welke condities de militairen konden overgaan naar de KL of het federale leger. KNIL-officieren verloren hun greep op de manschappen. Het aantal deserteurs nam toe.

Het gevoel in de steek te zijn gelaten, dat met name onder de inheemse militairen sterk leefde, werd uitgebuit door de vermaarde kapitein R. P.

Molukse KNIL-militairen: onvoorbered en ongewild naar een onbekend land

P. Westerling. Deze militair, die bekendheid genoot door zijn optreden in Zuid-Celebes in 1947, was sinds begin 1949 ambteloos burger. Rond zijn persoon was een geweldige mythevorming ontstaan. Ontevreden KNIL-militairen, onder wie Ambonezen van het Regiment Speciale Troepen (RST), hadden hun hoop op hem gevestigd. Ook genoot hij grote faam onder de Islamitische bevolking in de deelstaat Pasoendan (West-Java). Voor de Republikeinse autoriteiten was hij de grote onberekenbare, gelijk Patton voor de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog: waar zou deze gevreesde tegenstander opduiken en zijn slag slaan? Westerling had een legertje ontevredenen en avonturiers om zich verzameld, onder wie 310 KNIL-militairen, van wie er 141 tot het RST behoorden. Hen was voorgehouden dat veel KNIL-militairen, politiemannen en zelfs TNI'ers zich bij een eventuele coup zouden aansluiten. Op 23 januari deed het legertje een amateuristische poging enkele punten in Bandoeng te bezetten. De verwachte steun bleef echter uit. De nietige coup mislukte jammerlijk, maar had wel grote gevolgen.

Om dit te begrijpen moet men zich realiseren dat er achter het probleem van de „afgeschreven” KNIL-militairen een dieper conflict schuilging, en wel dat tussen de unitaristen en de federalisten. De unitaristen streefden een eenheidsstaat na. Zij hadden weliswaar de grootste aanhang in de dominante deelstaat Republiek Indonesië, waar de TNI in toenemende mate de politieke koers bepaalde, maar hun ideeën vonden ook in de deelstaten weerklank, vooral onder invloed van de vrijge-

laten politieke gevangenen en de in de samenleving teruggekeerde guerrillero's. De federalisten wilden de deelstatenstructuur vasthouden en zagen de legering van naar het federale leger overgegangene ex-KNIL-militairen in de deelgebieden als een mogelijkheid de TNI-, en dus de unitaristische, invloed te beperken. De mislukte coup van Westerling was koren op de molen van de unitaristen. De betrokkenheid van KNIL-militairen en de contacten tussen Westerling en de regering van de deelstaat Pasoendan greep de federale Indonesische regering aan om af te rekenen met de deelstaat Pasoendan en de deelstatenconceptie in het algemeen.

De Ambonezenkwestie was eveneens zeer nauw met het unitarisme-federalismeconflict verbonden. Toen in de loop van april 1950 duidelijk werd dat de deelstaat Oost-Indonesië, waarvan de Zuid-Molukken een onderdeel waren, in een eenheidsstaat zou opgaan, werd op de 25e van die maand de onafhankelijke „Republiek Maluku Selatan” uitgeroepen. Hierbij waren ook Ambonese KNIL-militairen betrokken. Vanaf dat moment was het onmogelijk te voldoen aan de voorwaarden die de Ambonese KNIL-militairen aan hun toetreden tot het federale leger stelden. Zij wensden namelijk in Oost-Indonesië te worden gelegerd. Ook stond de federale regering niet toe dat ze naar Ambon werden afgevoerd.

De Ambonezenkwestie was een feit. De „reorganisatie” van het KNIL werd erdoor vertraagd. Na de officiële opheffing van dit leger kregen de Ambonese militairen tijdelijk de KL-status. Toen be-

Monument van de U-brigade op het ereveld Belantoeng te Padang, Sumatra (foto Ch. G. Jansen)

gin december 1950 de belangrijkste plaatsen op Ambon in Indonesische handen waren, mochten de militairen wel naar Ambon vertrekken. De Ambonese voormannen wezen dit op hun beurt af en eisten afvoer naar onbezet gebied. Na koortsachtig overleg tussen alle betrokken partijen, na rechtszaken en gewapende schermutselingen werd ten slotte in februari 1951 overeengekomen de 4000 Molukse ex-KNIL-militairen en hun familieleden, in totaal ongeveer 12.5000 personen, tijdelijk naar Nederland te sturen. Een noodoplossing! De militairen werd niet verteld dat zij bij aankomst in Nederland uit militaire dienst zouden worden ontslagen. Totaal onvoorbereid en ongewild kwamen zij in een onbekend land terecht, met een ongewisse toekomst voor zich.

Na het vertrek van de Ambonezen en de laatste KL-militairen halverwege 1951 werd de Nederlandse militaire aanwezigheid in de voormalige kolonie belichaamd in de Nederlandse Militaire Missie. Oorspronkelijk, vóór de RTC, had men aan Nederlandse zijde gehoopt dat Nederland een stevige militaire poot op Indonesisch grondgebied kon houden door bijstand bij de opbouw van een federale krijgsmacht te verlenen en door een belangrijke bijdrage aan de Uniedefensie te leveren. De externe verdediging was echter voor de Indonesiërs geen prioriteit. Nederland mocht gezien zijn zwakke positie tijdens de RTC blij zijn dat er überhaupt een missie kwam. In een overgangperiode werd deze een adviserende en instruerende rol toebedacht. Haar succes was in de praktijk afhankelijk van de bereidwilligheid van de Indonesische militairen aan de top en op lokaal niveau om met haar samen te werken. Deze bereidwilligheid hing nauw samen met de omvorming van de TNI van een guerrillaleger tot een strak georganiseerd

politieleger. Voormalige TNI-strijders hadden grote moeite met die reorganisatie, o.a. omdat veel ex-KNIL-militairen erbij waren betrokken. Indonesische argwaan tegen een al te grote invloed van de missie, gebrek aan visie en leiding aan die zijde, alsmede pessimisme en gebrek aan voortvarendheid aan Nederlandse kant bemoeilijkten de werkzaamheden van de missie aanzienlijk. Begin 1954 werd zij opgeheven.

De thuiskomst

De militairen keerden enigszins sceptisch uit Indonesië terug. De oorlogsvrijwilligers arriveerden in 1948 als eersten. Vanaf eind 1949 volgden de dienstplichtigen van 1 Divisie „7 December” en de later uitgezonden onderdelen. Hen was voorgespiegeld dat zij bij thuiskomst goed zouden worden ontvangen. Bovendien waren hun rechten vastgelegd in het Besluit Demobilisatievoorzieningen 1948. De militairen, door hun ervaringen met het breken van eerder gedane toezeggingen wijzer geworden, wilden dit echter eerst zien en pas dan zouden zij het geloven.

Het overgrote deel van de gedemobiliseerden is althans in materieel opzicht goed ontvangen, hoewel een aantal van hen tussen wal en schip is terechtgekomen. De invaliden konden een beroep doen op aparte regelingen. Overheids- en particuliere instanties werkten bij de opvang goed samen. De demobilisanten werden geholpen aan werk of een opleiding. Het vinden van een passende huisvesting was in een tijd van algehele woningnood een veel groter probleem, dat niet binnen enkele jaren kon worden opgelost. Hadden de gedemobiliseerden eenmaal een plaats in de samenleving

gevonden, dan verdwenen zij „uit het zicht” van de overheid, behalve wanneer zij voor herhalingsoefeningen werden opgeroepen, hetgeen ook door velen als een trap na werd ervaren.

De sleutel tot het begrijpen van de huidige veteranenproblematiek is het feit dat er vrijwel geen psychische opvang was, terwijl men van de gevolgen van traumatische oorlogservaringen op langere termijn helemaal geen weet had. De verhalen van de Indië-veteranen sloten bovendien niet aan op de ervaringen uit het dagelijkse leven in Nederland en op het beeld van het Nederlandse militaire optreden zoals dat door de media was geschetst. Er was meer sprake van onbegrip dan van onwil om te luisteren. Bovendien werd de Nederlandse samenleving „wederopgebouwd”, waardoor de veteranen ook geen tijd werd gegeven om hun in Indië opgedane ervaringen psychisch te verwerken. Er kwam een generatie jongemannen (èn -vrouwen) thuis die met zeer gemengde gevoelens terugkeek op haar Indië-tijd. Enerzijds was zij, zeker diep in het hart, ontevreden en gefrustreerd. Zij vroeg naar de zin van haar aanwezigheid daar en klaagde over het gebrek aan erkenning voor haar optreden in Indië. Anderzijds dacht zij met warme gevoelens aan de kameraadschap die zij daar had leren kennen. Het waren dié elementen: miskenning en kameraadschap, die de aanzet

vormden voor de oprichting van diverse veteranenorganisaties. De ene zet zich tot op de huidige dag in voor directe materiële hulp, de andere voor materiële en immateriële belangenbehartiging en weer een andere voor waakzaamheid ten aanzien van het defensiebeleid.

De laatste jaren zijn door de overheid belangrijke initiatieven genomen ten aanzien van de zorg voor veteranen. Zo kwam er een „Vertrouwensman Oud-militairen Indiëgangers” en werd bij het ministerie van defensie een afdeling „Beleid post-actieve militairen” gecreëerd. De huidige minister van defensie, A. L. ter Beek, heeft met de nota „Zorg voor veteranen in samenhang” een belangrijke aanzet gegeven tot een geïntegreerd veteranenbeleid.

Het is te hopen dat behalve het probleem van de erkenning, ook de problematiek van de psychische nazorg en de pensioenproblematiek, weliswaar laat, maar toch nog tot een voor alle partijen min of meer bevredigende oplossing kan worden gebracht. De veteranen hebben voor dit doel hun krachten gebundeld in het „Veteranen-platform”. Overigens is het maar zeer de vraag of de veteranenproblematiek ooit ècht kan worden „opgelost”. Oud zeer, onbegrip, bureaucratische structuren, het zijn muren die nooit tot de bodem zijn te slechten.

Literatuur

Dit artikel is voor een belangrijk deel gebaseerd op de lezingen, gehouden tijdens het door de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht in het najaar van 1989 gehouden symposium „De politionele acties: afwikkeling en verwerking”, en gebundeld in: G. Teitler en J. Hoffenaar (red.) — *De politionele acties: afwikkeling en verwerking*. Amsterdam (1990). Hieronder een keuze uit de overige literatuur.

B. R. O. G. Anderson — *Java in a time of revolution. Occupation and resistance 1949-1946*. Ithaca, Londen (1972).

J. Bank — *Rubber, rijk, religie. De koloniale trilogie in de Indonesische kwestie 1945-1949. Bijdragen en Me-*

dedelingen betr. de geschiedenis der Nederlanden 96(1981)230-259.

P. M. H. Groen — *De eindafrekening: militaire resultaten van de tweede politionele actie. Med. Sectie militaire geschiedenis Landmachtstaf* 12(1989)112-196.

J. Hoffenaar — *De Indonesische kwestie (1945-1949). De Nederlandse militaire inbreng nader bekeken. Mil. Spect.* 156(1987)(4)172-179.

R. M. McMahon — *Colonialism and Cold war. The United States and the struggle for Indonesian independence, 1945-'49*. Ithaca, Londen (1981).

E. I. van der Meulen — *Dossier Ambon 1950. De houding van Nederland ten opzichte van Ambon en de RMS*. Den Haag (1981).

G. Teitler en P. M. H. Groen — *De politionele acties*. Amsterdam (1987).

Lichte infanterie

In de afgelopen twee decennia heeft het Nederlandse Legerkorps de beschikking gekregen over kwalitatief hoogwaardige middelen. De impuls daartoe was de resultante van het ter beschikking komen van nieuwe technologische toepassingsmogelijkheden voor wapensystemen en een ruimere financiële armslag. Dit proces heeft in geringe mate geleid tot een verandering in taakstelling en samenstelling van de eenheden van 1(NL)Lk. Een analyse van de wijze van optreden en de daarvoor benodigde middelen is een continuproces en is onder meer in het „Operationeel concept”, diverse deelstudies en de Gevechtshandleiding vastgelegd. In dit analyseproces lijkt de rol van infanterie-eenheden ten onrechte te zijn onderbelicht.

Dat rechtvaardigt een herbezinning. Deze vindt plaats in een periode vol onzekerheden als gevolg van mogelijke bezuinigingen en de CFE-besprekingen. Teneinde toch een hechte basis voor de volgende analyse te verschaffen, wordt ervan uitgegaan dat er in de nabije toekomst sprake zal zijn van een NAVO-verdedigingsconceptie waarin 1(NL)Lk een rol blijft toebedeeld. Dat optreden kan overigens in andere gebieden van Centraal-Europa zijn dan nu, in het huidige GDP, voorzien.

Mechanisatie

De mechanisatie van de Nederlandse landmacht-eenheden vindt haar oorsprong in de periode 1955-1965. Tankeenheden werden (her)opgericht en kregen een infanterie-ondersteunende rol (*Infanteriebegleitpanzer*). De argumenten om ook de infanterie te voorzien van gevechtsvoertuigen, zijn van diverse aard. Het operatiegebied werd verlegd van een verdediging aan de IJssel naar een aandeel in de *Forward defence* in de BRD. Bovendien gingen de NAVO-partners — de nieuwe Bundeswehr inbegrepen — voor in deze mechanisatie

van legereenheden. Ten slotte werd ook in die tijd de financiële ruimte voor investeringen — als gevolg van de toen ingezette economische vooruitgang — groter.

Op het gebied van tactische en operatieve kunst leek de mechanisatie ook voor de hand te liggen. Had de Tweede Wereldoorlog met het optreden van de Duitse *Blitzkrieg*-tankeenheden en de niet te stoppen tankwals van Pattons 3e leger niet duidelijk getoond dat het snelle beweeglijke gevecht „in” was? Was dat niet het antwoord op het zinloze uitputtingsgevecht van een logge, statische oorlog?

Als laatste speelden ook de nucleaire middelen een rol. De effecten van een (mogelijke) inzet van die middelen noopten tot het verspreid opstellen van eenheden, om ze voor slechts korte tijd te concentreren voor een bepaalde actie. Die snelle concentratie werd slechts mogelijk geacht door een mechanisatie van de infanterie.

Terugziende op deze inmiddels ver ingevoerde mechanisatie, kunnen wij constateren dat deze ontwikkeling als vanzelfsprekend werd ervaren. Mobiel optreden, incasseringsvermogen, vuurkracht, nbc-bescherming waren „in”. Infanterie te voet was „out”. De ware *Panzergeist* leefde bij een ieder. Wie vraagtekens zette bij die ontwikkeling „had het gewoon even niet begrepen”.

Huidige situatie

Ons Legerkorps beschikt aan manoeuvreermiddelen inmiddels over 12 tankbataljons Leopard I/II, 15 pantserinfanteriebataljons YPR, 2 infanteriebataljons YPR (zonder boordkanon) en 2 gemotoriseerde infanteriebataljons. Uiterst geavanceerde wapensystemen zijn ingevoerd, mogelijk gemaakt door een investeringsprong in het begin

van de jaren '70 en door de vorderingen op elektronica gebied.

Deze situatie doet ons hart kloppen van trots: wij hebben goed materieel, dat wij in de meeste gevallen kunnen bedienen en veelal zelfs ook nog logistiek kunnen ondersteunen. Wij doen niet onder voor onze NAVO-partners. Toch dienen wij bij deze „ideale” situatie een aantal forse kanttekeningen te plaatsen.

1 Kweet in de 19e eeuw nog 90% van het personeel van een strijdmacht zich van de primaire taak: het uitbrengen van vuur op de vijand, dit aandeel in bv. een Nederlandse divisie is momenteel nog maar ca. 30%; de gevechtskracht van deze 30% is natuurlijk veel groter dan vroeger, althans onder voorwaarde dat de wapensystemen gezien het terrein metterdaad kunnen worden ingezet.

2 Er is een enorme afhankelijkheid van de logistieke ondersteuning ontstaan.

3 De verkregen grote mobiliteit is relatief: het aantal voertuigen dat bij de eenheden is ingedeeld, maakt het verplaatsen van zo'n eenheid ondanks de ter beschikking staande wegen voor aanvoer, afvoer, commandovoering enz. tot een omvangrijke en kwetsbare activiteit.

4 Er is een afnemende acceptatie te constateren van het in vredetijd laten oefenen van onze logge eenheden; de ervaren overlast komt niet alleen zozeer van de (spaarzame) troepen voorin, maar ook van het wegen- en ruimtebeslag door de ondersteunende eenheden.

5 Er is een steeds toenemende behoefte aan investeringsruimte om materieel van een dergelijke topkwaliteit aan te schaffen; het lijkt erop dat Nederland niet bereid is die ruimte in de nabije toekomst te verschaffen.

Deze kanttekeningen — de eerste drie van tactisch-operationele aard — roepen de vraag op of wij met onze middelen en samenstelling een optimale situatie hebben bereikt.

De beschouwing

In een analyse, die een functie heeft te bepalen welke de optimale samenstelling is van de infanteriemiddelen van ons legerkorps, dienen in ieder

geval de volgende drie belangrijke aspecten te worden beschouwd.

- a. Hoe luidt de opdracht aan het legerkorps?
- b. Wat dicteert het terrein waar die opdracht moet worden uitgevoerd?
- c. Hoe zal de vijand naar verwachting optreden?

De lezer zal met recht constateren dat dit qua probleemaanpak geen onbekende gang van zaken is: het zijn de eerste drie factoren van OTVEM.

De opdracht van het 1e Legerkorps is genoegzaam bekend: het voeren van de verdediging, „ergens” in de Noordduitse laagvlakte, in het kader van de NAVO-conceptie van de *Forward defence*. Het legerkorps heeft in de uitvoering gefaald indien het over grote diepte wordt teruggeslagen en een opening in de *Forward defence* laat ontstaan.

Het terrein in de BRD bestaat voor 30% uit bos en voor ca. 10% uit stedelijke bebouwing. Ongeveer 40% is landbouwgrond. In najaar en winter is het terrein tamelijk open, maar dat is relatief. Veel kleinere bossages en lintbebouwing beperken het gezichtsveld. Dat resulteert in de situatie dat 55% van het terrein een schootsveld biedt van minder dan 500 m en slechts 33% een schootsveld heeft van meer dan 1500 m. In het verantwoordelijkheidsgebied van ons legerkorps zijn er streken waar de verhouding bebouwd versus open gebied nog slechter is. Er zijn voorbrigades die hun opdracht moeten uitvoeren in een gebied dat zodanig overheersend is bebost en bebouwd, dat het schootsveld in meer dan 80% van dat gebied minder dan 500 m bedraagt.

De trend van toenemende urbanisatie en bebosning zal in het gebied van de BRD in de toekomst doorzetten. Nu reeds heeft de BRD met ruwweg 250 mensen per km² één van de hoogste bevolkingsdichtheden van Europa. Men verwacht dat deze urbanisatietoename twee- tot driemaal groter zal zijn dan de bevolkingsgroei. Bij deze schatting is nog geen rekening gehouden met de (recente) immigratie uit de Oostbloklanden [1].

Het van oudsher bestaande idee dat de Noordduitse laagvlakte kan worden beschouwd als een „vlak biljartlaken van landbouwgrond” is reeds lang niet meer geldig. Steden en grote dorpen worden steeds meer de dominante delen van het terrein. Een mogelijke inzet in andere delen van Centraal-

Europa confronteert ons soms met nog meer bossing.

De meest voor de hand liggende opvatting is dat de Sovjetrussische doctrine een snelle beslissing nastreeft. Daartoe heeft de Sovjet-Unie gemechaniseerde eenheden ter beschikking die een verdedigingslijn doorbreken om in de diepte door te stoten. Dat wil echter niet zeggen dat hun eenheden kunnen afzien van het plaatselijk beheersen van bebost en bebouwd gebied. Om het aantrekken van 2e-echelonseenheden en -formaties en de logistieke ondersteuning mogelijk te maken, moeten zij gebruik maken van wegen die door bossen en steden lopen. Vooral die steden zijn essentiële knooppunten van wegen. Bovendien, welk alternatief hebben hun eenheden als zij, ook na verscheidene pogingen om voortgang te boeken, juist in de relatief open gebieden worden gestopt door de kwalitatief hoogstaande pantserbestrijdingsmiddelen van ons legerkorps? Dan *moeten* zij wel gebruik maken van de bedekte gebieden om de opstellingen van onze eenheden uit de flank onder vuur te nemen en op te ruimen. Tijdrovend? Jawel, maar in bepaalde situaties de enige mogelijkheid.

Hun BTR- en BMP-regimenten zullen het personeel laten uitstijgen en via deze bedekte terreinden voorwaarts laten gaan, desnoods zonder effectieve steun van de boordwapens. Ook De Vries, Everts en Matsers hebben in hun interessante artikelenreeks „Offensief optreden, maar hoe?” op dit aspect gewezen. Zij constateerden allereerst dat de door de SU gehanteerde stafkaarten veel minder natuurlijke hindernissen tonen dan onze kaarten; d.w.z. dat een commandant een aanvalsvak of aanvalsrichting krijgt zonder dat veel acht wordt geslagen op de vraag of zich in dat gebied hindernissen bevinden. Bos of geen bos, hij moet erdoorheen en wel binnen zijn vakgrenzen. Als tweede stelden zij:

Verder is men zich bewust van het adagium dat de risico's van een opmars door ongunstig terrein zijn te verkiezen boven de risico's van een opmars door een gebied dat door de vijand wordt verdedigd. [2]

De Duitse generaal von Mellenthin wijst erop dat de Russen zich tijdens de Tweede Wereldoorlog in geval van een infanterieaanval door bedekt terrein, bedienden van een perfecte infiltratietechniek. Onder dekking van duisternis formeerde men — ongezien door de verdediger — in zeer

hoog tempo pelotons, compagnieën en bataljons achter de verdedigende opstellingen. Bij het aanbreken van de dag vernietigden zij vervolgens, komend uit een onverwachte richting, de opstellingen van de verdediger, de commandoposten en de logistieke installaties. Dat kon door de Duitsers slechts met een zeer infanterie-intensieve frontbezetting in die gebieden worden tegengegaan [3].

Er kan een eerste conclusie worden getrokken. De opdracht voor het legerkorps is bepaald, het terrein waar deze wordt uitgevoerd, is bekend. Vooral nog behoeft ons legerkorps zich niet voor te bereiden op een „out of area”-optreden. Een blik op de kaart leert ons dat de schootsvelden in het terrein zeer wisselend zijn. Als consequentie zouden wij bij de indeling — en derhalve daarvoor bij het formeren — van de gevechtskracht flexibel moeten zijn. Grote gebieden met geringe schootsafstanden vereisen inzet van wapens en personeel, specifiek voor het gevecht op korte afstand. Grote gebieden met overwegend grote schootsvelden en weinig hindernissen vereisen vooral gemechaniseerde eenheden met lange-drachtwapensystemen.

Toch zien wij dat destijds is gekozen voor brigades met een vaste samenstelling en gelijksoortige middelen. De divisie kan slechts zeer beperkt accenten leggen aangezien de verschillen tussen een pantserbrigade en een pantserinfanteriebrigade relatief gering zijn. (In grote lijn beschikt een painfbrig in vergelijking met een pabrig over ca. 180 tirailleurs méér en ca. 40 tankkanonsystemen minder.) Capaciteit om een specifiek infanteriegevecht aan te gaan heeft een brigade nauwelijks. De commandant van een brigade of een divisie heeft bepaald niet veel mogelijkheden om zijn middelen volledig af te stemmen op de eisen die het terrein stelt.

Ons optreden wordt in woord en geschrift — en in uitvoering (oefening en plannen) — gekenmerkt door het sleutelwoord „beweeglijk”. De vele argumenten daarvoor zijn genoegzaam bekend. Dat optreden is slechts dan uitvoerbaar indien aan ten minste twee essentiële voorwaarden wordt voldaan:

— het materieel moet het toelaten, hetgeen met onze tank-, pantserinfanterie-, artillerie- en genie-middelen het geval is;

Verkenningseenheden houden in bos (en stad) geen vijand tegen . . .

— het terrein moet het toelaten, waarbij ik niet op de terreinbegaanbaarheid doel; een eigen offensieve actie wordt ontregeld en soms onmogelijk gemaakt indien het terrein op de flanken van deze manoeuvre in handen is van vijandelijke eenheden. Indien zo'n actie als vuuroverval wordt uitgevoerd, zal onze eigen eenheid immers veelal gebruik willen maken van juist die flanken (gedekte nadering) om, verrassend, de vijand te vernietigen. Indien zo'n actie is bedoeld om verloren gegane posities te hernemen, zal de vijand vrijwel altijd het bedekte terrein op die flanken in eigen hand hebben; via dit bedekte terrein is de opstelling immers benaderd. Het voeren van een beweeglijk gevecht vereist het aan de vijand ontzeggen van de minder begaanbare terreindelen in de voorste lijn.

Wij mogen ons derhalve niet alleen concentreren op het indelen van passende middelen om de relatief open vlakke te verdedigen. Het in eigen hand houden van de beboste en bebouwde gebieden is even essentieel.

De vraag is nu of deze overweging wel voldoende aandacht krijgt.

G-2-analyse

Het bvt-proces begint veelal met de werkzaamheden van S-2 of G-2. Hij moet o.m. een schatting van het terrein maken. Op tal van cursussen wordt hem geleerd als eerste stap de minder en onbegaanbare terreindelen op de kaart te arceren; ziezo, die vallen af, dat schept duidelijkheid. Het lijkt op het eerste gezicht een logische stap. Veelal leidt dat echter ertoe dat die gearceerde gebieden in het verdere verloop van het bvt-proces nauwelijks meer aandacht krijgen.

Wanneer vervolgens de manoeuvre middelen zijn ingedeeld — uiteraard op de „meest waarschijnlijke” vijandelijke naderingen, d.w.z. de open terreindelen — en het oelaat een beetje kleur krijgt, liggen de gearceerde gebieden er wat karig bedekt bij. Vooruit, daar dan wat verkenningcapaciteit en het plan is gereed. Welnu, verkenningseenheden houden in bos en stad geen vijand tegen. Zij bewaken, beveiligen misschien, maar zij zijn niet in staat te verdedigen. Dat kost mankracht en die hebben zij niet. Zo leidt een logische stap in het bvt-proces al snel tot een gevaarlijke denkfout.

Middelen

De middelen van onze negen pantser- en pantserinfanteriebrigades zijn bij uitstek geschikt voor pantserbestrijding. Ten behoeve van de verdediging worden teams geformeerd met middelen die een dracht hebben van 1000 tot 3000 m. Pantserinfanteriecapaciteit is aanwezig en staat ten dienste van de pantserbestrijding. De middelen van de 10e brigade zijn totaal anders. De bataljons van die brigade hebben vooral infanteriecapaciteit. Deze wordt niet, of slechts in beperkte mate, door eigen boordwapens ondersteund. De bataljons hebben echter taken die niet in de vakken van de voorbrigades liggen.

Praktijk

In het huidige GDP is er minimaal één voorbrigade — welke is in het kader van dit artikel niet opportuun — die moet optreden in een gebied met een meer dan gemiddelde bebouwing en bebouwing. Die brigade heeft een organieke samenstel-

ling zonder extra middelen. Eén van haar pantserinfanteriebataljons is ontplooid in een gebied dat voor ca. 70% bestaat uit dicht bos, met enige paden, voor 20% een zicht heeft tot 1000 m en voor 10% tot 1500 m. In het kader van het eigen brigadeoptreden biedt dit bataljonsvak niet de meest waarschijnlijke WP-regimentsnadering.

Deze stelling dient echter onmiddellijk te worden gerelativeerd blijkens het eerder geciteerde uit het artikel van De Vries e.a. [2]. Indien het nevenbataljon de WP-eenheden afstopt, zal dit bataljon in *ieder geval* worden aangevallen. Het kan een eenheid ter sterkte van een regiment verwachten: ca. 800 man infanterie. Daartegenover kan het Nederlandse bataljon maximaal 180 uitgestegen soldaten stellen. Dat betekent een inzet van theoretisch 1 man per 50 m; in dit terrein en bij duisternis geen overdaad. De boordwapens van de YPR-765 kunnen slechts beperkt het gevecht ondersteunen. Het kost al moeite een parkeerplaats voor de voertuigen te vinden. Het betrekken van goede opstellingen is vrijwel onmogelijk. Dit bataljon is de verkeerde eenheid op de verkeerde plaats. De boordwapens komen niet tot gelding en de sterkte aan uitgestegen personeel is te klein.

Een tweede voorbeeld uit de praktijk vinden wij in de oefening *FREE LION*, gehouden in het najaar van 1988. De Groene partij (4 Div) diende het aanvallend gevecht te voeren van oost naar west in een gebied ten zuiden van Hannover. Het aanvalsvak was in het noordelijke deel open en vlak. Daar trad derhalve een pantserbrigade op. Het zuidelijke deel was bebost en toonde heuvelruggen, loodrecht op de aanvalsrichting. Daar trad derhalve slechts een verkenningsbataljon op.

Niet geheel verwonderlijk werd door de G-2 van de Blauwe partij (1 Div) het gebied op dezelfde wijze geanalyseerd. Blauw ontplooidde, op zijn aanbevelingen, grote delen van een pantserbrigade noord en een verkenningsbataljon zuid in de rol van beveiligende strijdmacht. Gevolg was dat Groen in het noorden geen voortgang van betekenis boekte.

In het zuidelijke deel van het gebied speelden de twee verkenningsbataljons met elkaar kat en muis. Had nu Groen adequate infanteriecapaciteit in het zuiden ontplooid, dan had hij binnen 12 uur dit gebied in handen kunnen hebben. Het Blauwe verkenningsbataljon beperkte zich tot het inne-

men van opstellingen op de grote doorgaande wegen en had derhalve door de Groene infanterie vanuit de bossen snel kunnen worden vernietigd. Groen had vervolgens zijn tweede brigade door dit gebied kunnen lanceren en de Blauwe beveiligende strijdmacht zou zijn vernietigd. Blauw had het dan zonder divisiereserve moeten stellen. Omgekeerd had Blauw met infanteriecapaciteit de zuidflank van zijn noordelijke brigade kunnen zekkerstellen.

Na de analyse van de theorie, de doctrine, het vermoede vijandelijke optreden, blijkt ook op basis van ons optreden tijdens oefeningen dat wij op specifieke plaatsen en in specifieke omstandigheden infanteriecapaciteit ontberen. De vraag naar de omvang en de samenstelling van deze extra benodigde capaciteit is hiermee nog niet beantwoord.

Er bestaat behoefte aan verschillende soorten infanterie. De discussie hierover werd in het interbellum al gevoerd door de Engelse militaire denkers Fuller en Liddell Hart. De laatste onderkende het belang van de sterke „mounted arm”, die als doel heeft onverwacht een overwicht te creëren en een doorbraak uit te buiten, maar stelde tevens dat „the true function of infantry was to disorganize resistance and prepare the way for a decision”. Hij pleitte voor een infanterie t.b.v. de „mounted arm” en een infanterie die tot taak had terrein te behouden [4]. Later helde hij meer over naar Fullers mening. Deze stelde dat „it's impossible to pit infantry against machines”. Fuller was een voorstander van het leggen van de absolute prioriteit bij het ontwikkelen en het inzetten van tanks [5]. Daarmee is Fuller de ongekroonde grondlegger van de *Blitzkrieg*conceptie.

Fullers ideeën vonden in Engeland geen voedingsbodem. Van zijn talrijke boeken over dit onderwerp zijn echter in Duitsland en Rusland vele tienduizenden exemplaren verkocht. De Duitse kapitein Guderian heeft vervolgens de conceptie van het gemechaniseerde optreden meer uitgebalanceerd [6].

De Duitse *Panzerdivision*, een harmonisch geheel van tank- en pantserinfanterie-eenheden binnen zo'n divisie, kreeg weliswaar de lof toegezwaid van de Duitse successen in de Tweede Wereldoorlog, maar vormde een kleine minderheid in de Wehrmacht ten opzichte van de infanteriedivisies.

Guderian liet tijdens zijn opmars in 1940 doelbewust de weg voor zijn tankspitsen vrijmaken door de infanterie-eenheden, eerst bij Sedan en later bij de overgang over de Aisne.

Ook in het vlakke oorlogsgebied van Noord-Afrika werd het belang van infanterie te voet onderkend. Bij een herstructurering gaf generaal Montgomery zijn tankdivisies een licht overwicht aan infanteriecapaciteit en ook in het optreden van generaal Rommel bleek het door hem onderkende belang van het gebruik van infanterie zowel in een offensieve als in een defensieve rol.

Ten slotte zij opgemerkt dat de Amerikaanse generaal Patton — o.m. bekend om het uiterst agressief en offensief optreden van zijn tankeenheden — vooral (behalve om een grotere brandstoftoewijzing) bleef vragen om meer infanteriedivisies.

Zo zien wij dat door het onderling voeden en beïnvloeden van de militaire denkers uit diverse landen in de jaren '20 en '30 en door de praktijkervaringen uit de jaren '40 een effectief compromis is ontstaan. Behalve aan tanks en infanterie om het tankoptreden in directe zin te ondersteunen (met consequenties voor het optreden en de middelen van deze infanterie) is er behoefte aan overige infanteriemiddelen hebben hun eigen specifieke sterke en zwakke kanten en treden weliswaar in een onderling verband op, maar niet in dezelfde terreindelen en niet met een gelijke taakstelling. Tevens moeten wij constateren dat dit bewezen effectieve compromis in het militaire denken in Nederland kennelijk anders is geïnterpreteerd. Zoals eerder beschreven beschikt ons legerkorps immers over tanks en pantserinfanterie. Die andere infanteriecapaciteit — door Liddell Hart beschreven en in de praktijk o.m. door Rommel, Patton en Montgomery als essentieel onderkend — moet ons legerkorps ontberen.

Toekomstperspectief

De NAVO-conceptie van de *Forward defence*, gebaseerd op de politieke wil geen terrein prijs te geven en de mogelijke inzet van tactisch-nucleaire wapens ver van verstedelijkte industriegebieden in het westen van de BRD verwijderd te houden, vormt in feite een dunne verdedigingslijn, verge-

lijkbaar met de Franse verdediging in 1940. De „active defence”-tactiek is een dun vernis. Indien immers, ondanks het openen van het vuur op grote afstand en het uitvoeren van offensieve acties, de overmacht van de tegenstander te groot blijkt, wordt teruggevallen op een verdedigingslijn in de diepte. Het herwinnen van dat terrein is in de praktijk nauwelijks mogelijk. Zo'n tegenaanval steunt in hoofdzaak op tanks en ondersteunende pantserinfanterie, maar behoeft ook infanteriecapaciteit om de vele steden en bossen weer in eigen hand te krijgen. Door het ontbreken van die capaciteit is de „beweeglijk gevoerde verdediging” een conceptie die achterwaarts is gericht.

De gestaag in aantal en omvang toenemende bebouwde en beboste gebieden vormen klippen in de traditionele „relatief gunstige” naderingsmogelijkheden. Die obstakels geven de verdediger een natuurlijke bescherming. Ongestraft omtrekken kan de aanvaller niet. Het vuur uit deze obstakels verhindert de beweging in de aangrenzende open terreindelen. Dat vuur van de verdediger wordt in de toekomst alleen maar dodelijker door de technologische verbeteringen van de antitankwapens, de precisie-geleide artilleriemunitie en de met de MLRS verschietbare mijnsystemen. Bovendien verschaffen deze „verdedigingseilanden” een uitvalsbasis voor offensieve acties van de verdediger. Vreemd genoeg is weinig aandacht besteed aan het ontwikkelen van een doctrine waarin de genoemde dominante terreindelen een rol spelen. Die doctrine beoogt het verder uitbreiden van de natuurlijke hindernissen zoals bossen, dorpen en steden. Dat vergt geniecapaciteit en infanterie te voet. Het omtrekken van die hindernissen kan, maar zal in de loop van de opmars voor de aanvaller desastreuze gevolgen krijgen. Na elke veroverde stad, dorp of bos komt opnieuw zo'n hinderenis. Bovendien wordt de aanvaller constant afbreuk gedaan door gemechaniseerd optreden van de verdediger tussen de weerstandseilanden in.

Op deze wijze ontstaat er een spinnweb-achtige verdediging waarin de aanvaller steeds meer wordt gebonden en ten slotte geheel immobiel wordt gemaakt. De weerstand van het web wordt steeds taaier en de aanvaller bloedt langzamerhand dood.

Reeds lang is dit systeem onderkend als het effectiefste tegen massale tankaanvallen. Het is de op-

timale *mix* tussen statische en beweeglijke verdediging [7].

Besluit

Op grond van overwegend operationele en financiële gronden is in dit artikel gepleit voor het (her)formeren van meer infanteriebataljons t.b.v. inzet bij de divisies van ons legerkorps.

De beste wijze om een definitief oordeel te vormen of een voorgestelde verandering ook een verbetering is, wordt door een beproeving verkregen. Zo demonstreerde Hobart in 1934 zijn experimentele tankbrigade op de Salisbury Plains en verbeterde Guderian zijn *Blitzkrieg*conceptie in 1936

m.b.v. wielvoertuigen, verbouwd tot tankdummies.

Het huidige voorstel is veel eenvoudiger te beproeven: wij beschikken binnen het legerkorps en de nationale sector immers over infanteriebataljons. Het oproepen van één van die bataljons voor een divisiegeleide of een brigadegeleide oefening in 1991 is goed mogelijk. Aldaar kan op grond van eigen waarneming de nieuwe conceptie in de praktijk worden geanalyseerd.

Hoe eventuele discussies ook zullen verlopen, de basis voor de conceptie wordt gedragen door de aantoonbare operationele noodzaak van meer infanteriecapaciteit voor 1(NL) Legerkorps.

Literatuur

1. P. Bracken — *Models of West-European urban sprawl as an active defense variable. Military strategy and tactics: computer modeling of land warfare problems.* New York (1975)219-222.
2. P. H. de Vries, P. L. E. M. Everts en J. W. Matser — Offensief optreden, maar hoe? 2. Vijandelijk optreden. *Mil. Spect.* 157(1988)(8)380-381.
3. F. W. von Mellenthin — *Panzer battles 1939-1945.* Cassel, Londen (1956).
4. B. H. Liddell Hart — *The future of infantry.* Faber and Faber, Londen (1933)29, 41, 55.
5. J. F. C. Fuller — *Armored warfare: an annotated edition of lectures on F.S.R. III.* MSPC, Harrisburg (1943)12.
6. H. Guderian — *Panzer leader.* Joseph, Londen (1952)18-19, 24, 27.
7. B. H. Liddell Hart — *Deterrent or defence.* Stevens, Londen (1960).

U bent lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap,

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

De politionele acties

Afwikkeling en verwerking, o.r.v. G. Teitler en J. Hoffenaar, 128 blz. Uitg.: De Bataafsche Leeuw, Amsterdam, 1990. Prijs: f 39,50. ISBN: 90.6707.235.4

Geschiedschrijving kan een bijdrage leveren aan de verwerking van een nationaal trauma. Dat geldt in ieder geval voor deze publikatie die een bundeling is van voordrachten in een conferentie, gehouden in 1989, over de afwikkeling en verwerking van de soevereiniteitsoverdracht over Indonesië in 1949. (In 1986 had al een conferentie plaatsgevonden over de Politionele acties, eveneens georganiseerd door de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht; ook die eerdere lezingen zijn bij dezelfde uitgever in boekvorm verschenen.)

Hoewel de ondertitel „Afwikkeling en verwerking” trefzeker aangeeft dat het gaat om de afloop van de politieke en militaire inspanningen van Nederlandse zijde zou „van emotie naar analyse” ook als motto kunnen dienen. Emotie was van toepassing op de reacties van Nederland bij het verlies van zijn kolonie, van Nederlanders op het verlies van ca. 5000 overleden militairen, op de reacties van rond 150.000 militairen, die moesten constateren dat alles toch tevergeefs was geweest, van ca. 300.000 repatriërende Nederlanders die het land van herkomst voor goed moesten achterlaten, van ongeveer 12.500 Molukse ex-KNIL-militairen met hun familieleden die hun heil in Nederland moesten zoeken, van de vele Indonesiërs die

gouvernement of KNIL hadden gediend of om andere redenen sterk op Nederland waren betrokken, en op de emotionele reacties van vele andere categorieën en personen.

Het blijkt dat die emoties na 1949 niet geleidelijk zijn weggeëbd. In een sterk gecomponeerd slothoofdstuk stelt J. A. A. van Doorn bv. vast: *dat deze nawerking zal blijven zo lang er een substantiële groep mensen bestaat die ooit in Indië heeft geleefd en gewerkt dan wel er als militair heeft gediend* (blz. 116). Hij duidt deze — op zich heterogene — groep aan als een generatie omdat zij gemeenschappelijk *een gezamenlijke voorraad van herinneringen met een sterk emotionele en symbolische betekenis* hebben (blz. 121).

De Indië-veteranen maken een belangrijk deel van die generatie uit. Deze groep staat centraal in hoofdstukken van J. Hoffenaar (de terugkeer), J. W. M. Schulten (strijd om erkenning) en J. W. van Neden (psychische reacties). Het blijkt dat de maatschappelijke zorg bij de demobilisering zeker niet slecht was. De veteranen voelen zich echter wel vergeten en vervolgens, aangeduid als onderdrukkers van een vrijheidsoorlog en als plegers van oorlogsmisdaden, miskend en verguisd. Vooral dit laatste heeft bij hen een strijdbare reactie opgeroepen.

Van emotie naar analyse: de schrijvers-historici van dit boek hebben de emoties op afstand weten te houden. Dat leidt tot nuchtere, zakelijke analyses.

G. Teitler beschrijft in het opningshoofdstuk hoe de Nederlandse diplomatie verstrikt raakte in de vele nationale en internationale ontwikkelingen en reddeloos naar een totaal verlies maoeuvreerde: weg kolonie, weg federatie, weg handelsbetrekkingen, weg bezittingen, weg KNIL. A. de Hoed beschrijft de ontbinding van het KNIL en het lot van de militairen. W. Manuhutu verhaalt hoe de Molukse militairen tussen wal en schip kwamen te verkeren. Uiteindelijk komen „stuip-trekkingen” aan bod: J. A. de Moor beschrijft de Bandoeng-coup van Westerling, D. C. L. Schoonoord het functioneren van de Nederlandse Militaire Missie.

De professionele benadering van de huidige vakhistorici objectieveert de soms vertekende publikaties van schrijvers die persoonlijk bij de afwikkeling betrokken zijn geweest. De laatsten zullen bij een aantal passages wat moeten wegslikken, zoals bij de stelling dat de wijze waarop de veteranen in hun periodieken hebben geschreven tot gevolg heeft dat zij zich onnodig miskend voelen. En wat te zeggen van de ontmaskering van Westerling, de mythische warlord tot „Hauptmann von Köpenick” en „megalomane fantast”?

Tot slot: iedereen die al een mening heeft over de „Indische kwestie” moet dit boek zeker lezen.

drs. CH. F. TURPLIJN, kol mpsd

De heren worden bedankt De weg terug Brieven uit het veld

Met het vergeten leger in Indië 1949-1950, door A. P. de Graaff, 432 blz., geïll. Uitg.: Van Wijnen, Franeker, 1990. Prijs: f 69,50. ISBN: 90.5194.042.4

In deze uitgave zijn drie publikaties bijeengebracht van de hand van de voormalig dpl sergeant-ziekenverzorger De Graaff, die deel uitmaakte van het omvangrijke leger Nederlandse dienstplichtigen dat van 1945 tot 1950 ten strijde werd gestuurd tegen de Republiek Indonesië. De Graaff betrad het strijdtoneel in april 1949, toen de Nederlands-Indonesische guerrilla nog in volle hevigheid woedde. Vier maanden later werd de wapenstilstand een feit en begon het lange wachten op de thuisvaart, die voor De Graaff pas in september 1950 haar beslag kreeg. De auteur verhaalt in deze drie ego-documenten, die tussen 1986 tot 1989 afzonderlijk werden gepubliceerd, van zijn ervaringen in die strijd op Midden-Java en van de terugtocht van het Nederlandse leger uit Indonesië.

Aan de hand van zijn dagboeken doet De Graaff in onopgesmukt

proza zijn relaas over de vuurdoop van de „groene” dienstplichtigen, de schok die het verlies van strijdmakkers bij hen teweegbracht, de voortdurende spanning die de strijd tegen de vaak onherkenbare en onvoorspelbare tegenstander veroorzaakte, het gevoel van lotsverbondenheid binnen de eenheden te velde en de kloof die hen scheidde van de militaire leiders in hun hoofdkwartieren en de politici aan de onderhandelingstafel. Vooral na augustus 1949, toen de kaarten waren geschud, hield de vraag naar de zin van het Nederlandse militaire optreden en de offers die van de militairen werden gevergd de gemoeieren bezig. Het gevoel „voor niets” te zijn uitgezonden en te hebben gestreden, maakte zich toen, aldus De Graaff, van veel militairen meester. De naar hun smaak veel te trage repatriëring wekte daarenboven bij velen de indruk dat „Nederland” hen had vergeten.

De Graaff laat het niet bij een verslag van zijn diensttijd. In de twee laatste boeken stelt hij ook aan de orde welke littekens deze ervaringen bij hem en zijn strijdmakkers achterlieten. Vooral uit zijn relaas over de „therapeutische” tocht die hij en een aantal kameraden in 1987 maakten langs hun „dodenweg” in Midden-Java, wordt duidelijk hoe het verleden hen achtervolgde. In deze delen van zijn boeken toont De Graaff zich niet langer een sober verteller, maar een verbitterd aanklager tegen „de politiek”. Hij verwijt „Den Haag” dat het hem en zijn lotgenoten wel uitzond, maar zich na hun terugkeer niet meer om hen bekommerde en deze geschiedenis wilde afschrijven. Centraal in zijn aanklacht staat het gemis aan erkenning. Hij bepleit met klem dat de Nederlandse regering zich niet langer onttrekt aan wat hij haar verantwoordelijkheid ten opzichte van de Indië-veteranen acht. Hij eist van haar dat zij haar respect voor hen betuigt in de vorm van nazorgfaciliteiten en onderwijs- en voorlichtingsactiviteiten.

In de bandjir van ego-documenten over de dekolonisatieoorlog in Indonesië vormt het werk van De Graaff een mijlpaal. Zijn publika-

ties vormen een authentiek geluid, bevatten scherpe observaties en zijn boeiend geschreven. Deze trilogie is dan ook niet alleen voor militair-historisch geïnteresseerden van belang. Ook voor hen die in de hedendaagse krijgsmacht zijn betrokken bij de medische en sociaal-psychologische zorg voor gevechtseenheden biedt dit werk waardevolle praktijkinformatie. Daarnaast, maar dat zal gezien het bovenstaande geen verbazing wekken, is De Graaffs aanklacht verplichte lectuur voor allen die zich bezighouden met het Nederlandse veteranenbeleid-in-wor-ding. drs. P. M. H. GROEN (SMG/LAS)

The blue-eyed enemy

Japan against the West in Java and Luzon 1942-1945, door T. Friend, 325 blz., geïll. Uitg.: Princeton University Press, Princeton, 1989. Prijs: \$ 45,-. ISBN: 0.691.05524.6

Waarom verwelkomden de Filipino's de Amerikanen in 1944 met open armen, terwijl de Indonesiërs in 1945 in opstand kwamen tegen de Nederlanders? Met deze vraag opent Friend zijn studie naar de achtergronden van, de overeenkomsten met en verschillen tussen de strijd om de macht in Indonesië en de Filippijnen in de jaren 1941-1945. Daarbij stelt hij zich ten doel behalve de machtspolitieke, historische en culturele ook de psychologische achtergronden van deze machtsstrijd te belichten.

Allereerst vergelijkt Friend het Nederlandse en Amerikaanse koloniale beleid. Erg gunstig komt Nederland er daarbij niet af. Ons land stelde volgens hem zijn economische belang in Indië centraal. Het regeerde daartoe de kolonie op autoritaire wijze m.b.v. een kleine, goed geschoolde Indonesische elite. Het deel van de Indonesische intelligentsia dat een nationalistische koers insloeg, werd buiten de koloniale maatschappij geplaatst. Scherpe controle moest voorkomen dat hun ideeëngoed wortel schoot onder

de bevolking. De Filippijnen vormden daarentegen voor de VS een economische last. Hun doel was de vorming van een soevereine Filippijnse staat naar Amerikaans model. Daartoe werd de bevolking massaal westers geschoold en het bestuur werd in toenemende mate in Filippijnse handen gelegd. In 1934 beloofden de VS de soevereiniteit in 1944 over te dragen. Het gevolg van die verschillende koloniale uitgangspunten was, zo stelt Friend, dat toen Japan in 1941/42 de Filippijnen en Nederlands-Indië bezette, het gros van de Filipino's de Amerikaanse zijde koos, doch de Indonesiërs de Japanse intocht met vreugde begroetten.

Vervolgens analyseert schr. de interactie tussen de Japanse bezetter en zijn „Aziatische broedervolkeren” van 1942 tot 1945 op politiek, economisch en militair gebied. In Indonesië verliep de samenwerking voorspoedig voor de Japanners. Zij wisten de Indonesische nationalistische en Islamitische voormannen te paaien met politieke toezeggingen en het Indonesische bestuurskorps met meer uitvoerende bevoegdheden. De Javaanse bevolking betaalde de tol in de vorm van voedsel en arbeidskracht. Voorts resulteerde de samenwerking ook in de vorming van een Indonesisch hulpleger. In de Filippijnen moesten de Japanners eerder en meer politieke concessies doen om politieke bondgenoten te werven. Al in 1943 werd de onafhankelijke Filippijnse Republiek uitgeroepen. Die politieke concessies leverden Japan echter noch op economisch, noch op militair gebied veel op. Integendeel, naarmate de oorlog voortduurde, groeide het Filippijnse guerrillaverzet. Amerikanen en Filipino's verdreven uiteindelijk eendrachtig in 1944/45 de Japanners. Ter verklaring van de verschillende reactie van Filipino's en Indonesiërs op de Japanse bezetting wijst Friend op culturele verschillen tussen Java en Luzon, het autoritaire Nederlandse koloniale bestuur waarop Japan kon voortborduren en de verwachting van de Indonesische nationalisten dat zij bij coöperatie iets hadden te winnen, terwijl de Filipino's van de

Japanners minder verwachtten dan van de Amerikanen.

Het uiteindelijke effect van de Japanse bezetting in Indonesië was volgens schr. dat de maatschappelijke structuren waren veranderd, terwijl bij de Javanen een nieuw zelfbewustzijn was gegroeid en verwachtingen waren gewekt.

Toen na de Japanse capitulatie op Java een machtsvacuüm ontstond wilden en konden de nationalistische hun kansen grijpen. Op de Filipijnen resulteerde de Japanse bezetting daarentegen niet in een nationalistische revolutie, maar in een restauratie van de Amerikaans-Filippijnse banden. De onafhankelijke Filipijnse staat die daar in 1946 werd uitgeroepen zocht en kreeg Amerikaanse militaire en economische steun. Dat brengt Friend terug bij zijn eerste vraag: waarom de Filippino's de Amerikanen met open armen ontvingen, in tegenstelling tot de ontvangst die de Nederlanders in Indonesië ten deel viel. Culturele verschillen speelden hierbij volgens hem een rol, doch ook historische factoren, waaronder de vooroorlogse koloniale praktijk. Ook machtspolitieke verschillen waren van belang. Nederland was, in tegenstelling tot de VS, in 1945 een kleine kolonisator zonder machtsmiddelen. Ten slotte speelden er psychologische factoren mee. De Filippino's dachten niet zonder de Amerikaanse hulp te kunnen, de Indonesiërs zagen Nederland als een blok aan hun been.

Bij deze Amerikaanse studie zijn twee kanttekeningen op hun plaats. Friend heeft geen kennis genomen van recente Nederlandstalige studies betreffende het Nederlandse koloniale bestuur en de Indonesische revolutie, met als gevolg dat zijn uitspraken dienaangaande soms apert onjuist zijn. Zo overschat hij Nederlands economische belang bij Indië en onderschat hij de militaire intensiteit van de naoorlogse Nederlands-Indonesische confrontatie. Voorts zijn de psychologische beschouwingen over de strijdende partijen vaak open deuren die weinig verhelderen of toevoegen aan al bestaande inzichten. Ondanks deze kritiek is deze studie lezenswaardig

voor wie is geïnteresseerd in Nederlands koloniale verleden en niet terugschrikt voor het weinig flatteuze beeld dat Friend van dat verleden schetst.

drs. P. M. H. GROEN (SMG/LAS)

De kracht van de stilte

Schets van een leven uit het Duitse verzet, door Marion Yorck von Wartenburg, 138 blz., geïll. Uitg.: Kok, Kampen, 1989. Prijs: f 24,-. ISBN 90.242.0628.6

Dit boek, voorzien van een kort voorwoord van prof. dr. G. van Roon, is de Nederlandse vertaling van de in 1984 in de BRD verschenen uitgave. Van Roon noemt het boek zeer terecht een „document humain” dat indruk maakt, verrijkt, en ook tot nadenken stemt. Het bevat het levensverhaal van Marion Yorck von Wartenburg, zoals zij dat op tachtigjarige leeftijd aan Claudia Schmolders vertelde.

Een van de groeperingen uit het Duitse verzet tegen Hitler was de Kreisauer Kreis. Deze groep, die uit katholieken, protestanten en socialisten bestond, stelde een politiek programma voor het naoorlogse Duitsland op en werkte met verschillende verzetsgroepen samen. Een aantal van haar leden werd na de aanslag op Hitler van 20 juli 1944 gearresteerd en terechtgesteld. Tot de groep behoorden o.m. Helmuth James von Moltke en Peter Yorck von Wartenburg.

Marion Winter werd in Berlijn geboren en groeide op in een groot gezin. Zij doorliep het gymnasium, studeerde aan de Berlijnse universiteit rechten en promoveerde in 1929 tot doctor in de rechtswetenschappen. Zij was bevriend met Dietrich Bonhoeffer en verkeerde in het typische Berlijnse intellectuele milieu. In 1928 leerde zij Peter Yorck von Wartenburg kennen waarmee zij weldra zou trouwen. De opkomst van Hitler en het nationaal-socialisme werden door haar vanaf het begin met wantrouwen bekeken. In haar levensverhaal beschrijft en

analyseert zij de hoofdrolspelers van het verzet tegen Hitler waarmee zij in aanraking kwam. Haar man was een neef van Claus Graf von Stauffenberg, die op 20 juli 1944 de bom zou plaatsen. Na de mislukte aanslag op Hitler werd Peter Yorck von Wartenburg door de Gestapo gearresteerd en door de beruchte Roland Freisler ter dood veroordeeld. De executie volgde op 8 augustus 1944. Marion Yorck von Wartenburg beschrijft deze dramatische periode uit haar leven op indrukwekkende wijze. Zelf werd zij op 10 augustus 1944 gearresteerd.

Na een verblijf van drie maanden in de gevangenis werd zij zonder opgave van redenen vrijgelaten en maakte met de weduwe van Helmuth von Moltke — die ook door de nazi's was geëxecuteerd — het einde van de oorlog in Kreisau mee. Na een kort verblijf in Berlijn keerde zij in januari 1946 naar Silezië terug waar zij onverwachts door de Polen werd gearresteerd. Vele langdurige verhoren en een verblijf van enkele weken onder de meest erbarmelijke omstandigheden in een Poolse gevangenis volgden. Na haar vrijlating keerde zij terug naar Berlijn waar zij ten slotte rechter werd.

In dit boek komt Marion Yorck von Wartenburg als een sterke en inspirerende persoonlijkheid naar voren. Zoals Van Roon opmerkt betekent kennismaking van deze opmerkelijke levensgeschiedenis voor de lezer een verrijking.

drs. J. W. M. SCHULTEN, lkol vbdd

Make for the hills

door R. Thompson, 218 blz., geïll. Uitg.: Leo Cooper Ltd, Londen, 1989 (imp. v. Ned.: Nilsson & Lamm, Weesp). Prijs: f 70,55. ISBN: 0.85052.761.9

Meestal schrijven mensen met zéér tot de verbeelding sprekende namen een autobiografie; het liefst schrijven ze hun memoires. Hoewel Sir Robert Thompson (KBE CMG DSO MC) geen onbekende is (hij heeft diverse boeken geschreven over guer-

rilla, met name die in Vietnam) lag — althans voor mij — een autobiografie niet zo voor de hand. Bij lezing van de eerste hoofdstukken van dit boek léék mijn mening te worden bevestigd, maar aan het slot heb ik mijn mening herzien.

Eerst de minder indrukwekkende eerste helft van het boek. Weinig doelgericht beschrijft de auteur zijn belevenissen gedurende de Tweede Wereldoorlog. Bij het uitbreken van de oorlog tegen Japan bevond hij zich als „koloniaal ambtenaar” te Macao. Al spoedig werd hij gedwongen te vluchten. Via Hongkong trok hij dwars door China en belandde in het India/Birmagebied. Als reserveofficier van de RAF raakte hij vervolgens verwickeld in de Chindit-expedities in Birma. Zijn „militaire toer” wisselde hij af met wat PR-achtige bezoeken, o.a. aan de VS. Daar moest hij o.a. duidelijk maken dat de Britten óók tegen de Japanners vochten! Het verslag van zijn belevenissen is zeer fragmentarisch en anekdotisch; hij beschrijft slechts de gebeurtenissen en komt maar zelden ertoe de gedachten achter de gebeurtenissen duidelijk te maken. Alleen als men wat tussen de regels door leest kan men lessen uit het betoog trekken. Dat geldt o.a. voor de wijze van opereren van bgen Wingate, die bases binnen vijandelijk gebied bezette, vanwaar uit hij de vijand (gebruikmakend van guerrilla-methoden) wist bezig te houden. Verplaatsingen van enige omvang en ook de bevoorrading gingen volledig via de lucht. Wingate wist — door op die wijze geboekte successen — met name het „onoverwinnelijke image” van de Japanners aan te tasten. Uit het eerste deel van het boek valt ook te leren dat Sir Thompson een groot voorstander is van goed gecontroleerde luchtsteun aan de grondtroepen. Maar daarmee houdt het zo ongeveer op!

Na de oorlog keerde schr. terug naar Maleisië, dat in die periode werd geteisterd door rassenonlusten (Chinezen, die het anti-Japanse verzet hadden geleid, versus Maleisiërs, wier overheidsinstellingen tijdens de oorlog door de Japanners waren gebruikt). De opkomst van de commu-

nistische partij, gesteund door de Chinese gemeenschap, en de toename van communistische activiteiten in de gehele wereld, leidden uiteindelijk tot (wat te boek staat als) de Maleisische „emergency”.

Thompson werkte als vertegenwoordiger van het civiele bestuur samen met leger en politie aan een *bovenal gecoördineerde* aanpak van de problemen. Alle nadruk werd gelegd op het, op tastbare wijze, werkzaam maken van een bestuurlijk, agrarisch en infrastructureel stelsel om zo de bevolking te interesseren voor „belangrijker zaken” dan wat ideologische verschillen van opvatting. Hoofddoel was op die wijze de guerrillero's te beroven van hun recruteringsbases en van logistieke ondersteuning. Na de Maleisische onafhankelijkheid werd hij (met behoud van zijn Britse nationaliteit) door de Maleisische regering aan de top gesteld van haar ministerie van defensie. In die functie leerde hij o.a. president Ngo dinh Diem van Zuid-Vietnam kennen, die hem uitnodigde naar Vietnam te komen om te zien in hoeverre de lessen uit Maleisië in Vietnam konden worden toegepast. Dit gedeelte is al wat boeiender dan het deel over de Tweede Wereldoorlog. De rest van het boek is van een totaal andere orde: daarin beschrijft Thompson veel meer zijn „totale ik” en niet alleen de situatie waarin hij verkeerde. Zijn mening steekt hij niet onder stoelen of banken. Op heel aardige wijze weet hij duidelijk te maken wat voor soort mensen het waren, die van hem advies kregen — en wat er omging in het hoofd van menig wereldleider.

Voor een Brit, die door de Amerikanen zelf *is aangezocht* op te treden als adviseur van o.a. Kennedy, McNamara, Kissinger, Johnson en Nixon, is de kritiek op de Amerikaanse houding in Vietnam opvallend hard. Rekening houdend met het feit dat het boek in 1989 is gepubliceerd — zo'n 15 jaar na afloop van de Vietnam-oorlog — is niet te merken dat zijn kritiek door de tijd is gesleten. Hier enkele citaten.

Over Amerikaans management: *Ik*

moest leren dat de Amerikaanse managementreputatie een mythe is en dat hun efficiëntie slechts berust op overvloed en dus verspilling.

Over de Amerikaanse officieren: *Competente, technische specialisten, maar zoals de meeste Amerikanen (en hun pers) oneindig onwetend over de wereld. Je kunt ze niet onopgeleid noemen, maar ik hang de nieuwe theorie aan dat de Amerikanen verkeerd zijn opgeleid.*

Over de Amerikaanse pers: *Hun favoriete stelregel: al het nieuws dat past bij onze mening.*

Over een door de Amerikanen gelanceerde operatie citeert hij president Diem: *Het maakt de Amerikanen gelukkig en het deert noch mij, noch de Vietcong.*

Over McNamara: *Een grote totaal ongecoördineerde machine, zoiets als een groot viermotorig vliegtuig met niet gesynchroniseerde motoren.*

Over president Kennedy: *Een beetje een dilettant.*

Over Averell Harrimans „ellendige invloed op de oorlog”: *Een van de architecten van het verlies van zijn land.*

Iets meer inhoudelijk: *Het was duidelijk dat een Amerikaanse militaire overwinning niet kon worden behaald; en dat was waar. Dit werd op onlogische wijze vertaald in de uitspraak dat de oorlog niet kon worden gewonnen; en dat was níét waar (want:) Het werkelijk grootste probleem was de Amerikanen en Vietnamezen te laten werken aan een geheel strategisch plan-de-campagne (. . .) De Amerikaanse militairen laten zien dat zij — nog steeds — niets hebben begrepen van de ingewikkelde aard van zo'n oorlog, waarin de politieke, economische en bestuurlijk/administratieve oplossingen zeker zo belangrijk zijn als de militaire (. . .) De Amerikanen hebben nooit begrepen dat zij het land moesten opbouwen om de oorlog te winnen.*

Ten slotte herhaalt schr. een ijsig en hard citaat uit „Peace is not at hand”, een eerder boek van zijn hand: *De belangrijkste les die uit de Vietnam-oorlog valt te leren: vertrouw niet op de Verenigde Staten als een bondgenoot!*

Zo eindigt het boek op een wijze die

de lezer een speciaal gevoel geeft. Schr. laat het achterste van zijn tong zien. Daardoor wordt hij ook geloofwaardiger als gids in de „keuken van de wereldleiders”. Het feit dat men dan inmiddels ook de naam kent van volstrekt niet ter zake doende Engelse vrienden van Sir Thompson, van zijn bedienden en van al zijn honden en paarden, neemt men op zo'n moment voor lief. Voor wie eens „achter de schermen van de diplomatie” wil kijken, is dit boek zeker aan te bevelen.

J. F. W. VAN ANGEREN, lkol KLU

The battle of Hurtgen Forest

door C. Whiting, 290 blz., geïll. Uitg.: Leo Cooper, Londen, 1989 (imp. v. Ned.: Nilsson & Lamm, Weesp). Prijs: f 62,35. ISBN: 0.85052.402.4

Ruim 30.000 Amerikaanse soldaten werden gedood of raakten gewond in het langste gevecht, dat tijdens de Tweede Wereldoorlog door het Amerikaanse leger werd gevoerd. Plaats van handeling was het Hürtgenwald, 600 km² zwaar bebost gebied, gelegen op ±10 km ten z.o. van Aken, op de scheidslijn van Ardennen en Eifel. Een gebied dat bovendien werd doorsneden door de Westwall. Van september 1944 tot februari 1945 vochten hier 8 Amerikaanse infanterie- en 2 pantserdivisies. Verliezen van meer dan 50% vormden voor de meeste infanteriecompagnieën geen uitzondering. Op „piekdagen” werden per etmaal 2000 ernstig gewonden naar Engeland afgevoerd. Duizenden soldaten werden door gevechtssluiting uit de strijd genomen.

Het weinige dat het thuisfront over dit gevecht kon lezen, was het gegeven dat de Amerikanen aan de winnende hand waren. Zelfs Eisenhower besteedde in zijn „Crusade in Europa” summier aandacht eraan: het gevecht om het Hürtgenwald wordt slechts eenmaal genoemd. De

realiteit was echter anders: in het Hürtgenwald heeft het Amerikaanse leger de grootste nederlaag geleden uit de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. De censurdienst van de geallieerden heeft (na de succesvolle invasie en de uitbraak uit het bruggehoofd in Normandië) alles gedaan om het slechte nieuws buiten de media te houden. Het eigenlijke doel van de geallieerde aanval door het Hürtgenwald was het leveren van flankbeveiliging aan de inbraak in het Derde Rijk door het VIII US Corps onder leiding van generaal „Lightning” Joe Collins. Het geallieerde hoofdkwartier weigerde toe te geven dat een aanval door het Hürtgenwald, met zijn steile, besneeuwde hellingen, bezaaid met mortiermijnen en mijnevelden, zwaar verdedigd door ervaren Duitse gevechtseenheden, was gedoemd te mislukken. Zelfs toen de verliezen binnen de diverse divisies opliepen tot 50%, infanteriebataljons uiteenvielen, soldaten zichzelf opzettelijk verwondingen toebrachten, desertie aan de orde van de dag was en sommige compagniescommandanten weigerden met hun eenheden aan te vallen, zette het hoofdkwartier de aanval voort. Het besluit tot het slechts afsluiten en bewaken van de doorgangen door het Hürtgenwald werd niet genomen: de carrière van commandanten en de reputatie van het Amerikaanse leger stonden op het spel.

In zijn boek doet militair-historicus Charles Whiting zijn relaas, gebaseerd op interviews met Amerikanen en Duitsers die de „green hell of Hurtgen”, ook wel „death factory” genoemd, hebben overleefd. Zorgvuldig onderbouwd toont hij aan wat de prijs was, die soldaten moesten betalen voor de blunders van hun commandanten, in een gevecht dat als een voorloper kan worden beschouwd van de Amerikaanse oorlog in Vietnam. Een lezenswaardig boek dat alléén al aandacht verdient uit respect voor degenen die op deze „witte plek” van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog hun leven lieten.

A. F. DE NIJS, lkol inf

Oktober 1944. Den Bosch bevochten en bevrijd

door L. van Gent, 160 blz., 265 foto's en kaarten. Uitg.: Waanders Uitgevers, Zwolle, 1990. Prijs: f 36,-. ISBN: 90.6630.192.9

Na de realisering van de filmdocumentaire „De bevrijding van 's-Hertogenbosch” en de vertoning van deze film ter gelegenheid van het 800-jarige bestaan van de stad, waarbij een grote reünie van de bevrijders werd georganiseerd, kreeg de schrijver zoveel verhalen en foto's ter beschikking dat het samenstellen van een boek over de gebeurtenissen in oktober 1944 meer dan de moeite waard leek.

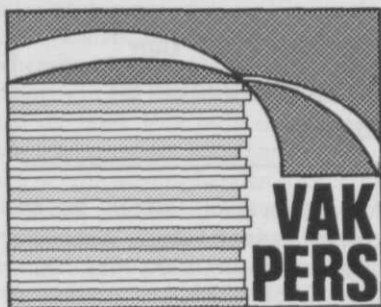
Deze uitgave is een zeer goede aanvulling op de boeken die reeds zijn geschreven over de bevrijding van Noord-Brabant, doch spitst zich toe op de bevrijding van 's-Hertogenbosch. Schr. begint met een algemene beschouwing over de omstandigheden in 's-Hertogenbosch tot 22 oktober 1944 en over de militaire situatie, zowel aan geallieerde als Duitse zijde, op die dag. Vervolgens geeft hij een dagelijks verslag van de militaire en civiele gebeurtenissen in de stad en de dorpen in de directe omgeving tot en met 27 oktober 1944, als de laatste Duitse troepen zijn verdreven.

De dagelijkse verslagen zijn, ook voor de lezer die in deze omgeving niet thuis is, zeer goed te volgen aan de hand van de afgedrukte luchtfoto's en kaarten uit die tijd, die zijn voorzien van verklarende tekst.

Het is een kijk- en leesboek dat zeker thuishoort in de boekenkast van de historisch geïnteresseerde lezer.

A. J. VAN VERRE, maj cav bd

Verblindende lasers: het smerigste wapen?

Onlangs werd bekend dat Britse oorlogsschepen zijn uitgerust met laserkanonnen, die specifiek zijn bedoeld om piloten van vijandelijke vliegtuigen te verblinden. Ook bij de strijd ter land zou van deze wapens gebruik kunnen worden gemaakt. Mocht dat werkelijk gebeuren, dan zal het aangezicht van het slagveld ingrijpend veranderen. De moderne infanteriesoldaat zal kennismaken met een geheel nieuwe, onzichtbare en onhoorbare dreiging, die ook moreel een verwoestende uitwerking zal hebben. Het gebruik van laserwapens roept mede daardoor vooralsnog veel verzet op. Het „smerigste wapen“?, zo vragen schrs zich in de titel van hun artikel af. Anderberg, hoofd Planen van de Zweedse landmachtstaf, en Wolbarsht, hoogleraar geneeskunde aan Duke University in North Carolina, geven op die vraag geen antwoord. Zij laten alleen een aantal aspecten van het laserwapen de revue passeren. Vooreerst stellen zij vast dat het gebruik van laserwapens voor de lange afstand te duur zou zijn, wanneer het op grote schaal zou worden ingevoerd. Maar een laserwapen dat op kleinere schaal, op het slagveld wordt ingezet, is zeer goed denkbaar. Hier zou het wapen, eventueel in draagbare uitvoering, kunnen worden gebruikt als verblindingsinstrument. De geconcentreerde laserstraal wordt gebruikt om de vijand in zijn gezichtsvermogen te treffen en daardoor uit te schakelen. Die uitschakeling kan van tijdelijke aard zijn — vergelijk-

baar met de uitwerking van de flitser van een fototoestel — of permanent. Tijdelijke verblinding kan in een gevecht (tank tegen tank, vliegtuig tegen gronddoel) van belang zijn, maar dan alleen 's nachts, omdat overdag een hoeveelheid energie zou zijn vereist die ook permanente gezichtsbeschadiging zou veroorzaken. Deze permanente schade wordt bereikt als de vijand recht in de laserstraal kijkt, op een punt niet verder dan 70 m van de stralingsbron. Er bestaan echter ook al laserwapens die blindheid veroorzaken, wanneer in een hoek van 60° met de kijkrichting van het slachtoffer wordt gevuld. Zo'n wapen zou op het slagveld uiteraard buitengewoon effectief zijn.

Het demoraliserende effect van het laserwapen wordt door schrs hoog ingeschat. De troepen zullen zich realiseren dat alleen al een blik op

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

het gevechtsterrein voldoende kan zijn om te worden uitgeschakeld. Mocht het tot een „laseroorlog“ komen, met veel gewonden, dan zullen de gevolgen voor de naoorlogse maatschappij ingrijpend zijn. Het aantal oorlogsslachtoffers met oogletsel zal onvergelijkbaar hoger zijn dan na vorige oorlogen.

Is bescherming tegen laserwapens mogelijk? Schrs noemen er een paar, maar menen dat er vooralsnog weinig tegen het nieuwe wapen te doen is. Met behulp van een filter

(een soort zware zonnebril) zou men de laserstraal kunnen blokkeren, maar het nadeel is dat het gezichtsvermogen erdoor wordt belemmerd; een zeer sterk filter, nodig om alle mogelijke lasergolflengten te pareren, zal bijna ondoorzichtig en daarmee ook vrijwel onbruikbaar zijn. Een andere maatregel zou een „indirecte manier van kijken“ kunnen zijn, waarbij te denken valt aan TV-camera's en beeldschermen. Praktisch is dit natuurlijk niet. TV's zijn onhandelbaar en kwetsbaar, en de infanteriesoldaat zal toch altijd op zijn „blote oog“ willen afgaan. Een actievere tegenmaatregel is het gebruik van laserdetectoren. Deze kunnen de lasers weliswaar opsporen in een straal van 360°, maar ze niet exact lokaliseren.

Het laserwapen is een verraderlijk wapen. Een soldaat op het slagveld moet het ontwijken zoals elk ander wapen, maar kan niet erop anticiperen. Laserstralen zijn onzichtbaar en onhoorbaar. Wanneer deze wapens worden ingezet, zal moeten worden afgezien van het gebruik van verrekijkers en andere optische instrumenten, omdat die het risico nog vergroten. Volgens schrs ontbreken op dit moment afdoende tegenmaatregelen. Het laserwapen, zeker het draagbare type, zal echter het aangezicht van het slagveld wel erg veranderen als het wordt ingevoerd. In opleiding, training en manschappen zal daarmee rekening moeten worden gehouden. De vereiste medische verzorging van de slachtoffers — met ernstige verwondingen aan de ogen — moet grondig worden bestudeerd.

B. Anderberg en M. L. Wolbarsht — Blinding lasers: the nastiest weapon? *Mil. Technology* 14(1990)(3) 58-62. drs. E. P. A. LUCAS, tnt inf

